

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет управління

Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**«ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА У СУЧАСНИХ ДЕРЖАВАХ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи ПУА-

21м спеціальності 281 «Публічне

управління та адміністрування»

ОР «Магістр»

Томашевський В. В.

Керівник: к.пол.н. Матійчик А. В.

Рецензент: д.е.н., проф. Щур Р. І.

Івано-Франківськ – 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА	6
1.1. Поняття та сутність інституту президентства в системі державної влади....	6
1.2. Форми правління та їх вплив на обсяг президентських повноважень.....	14
1.3. Класифікація моделей президентської влади у сучасному конституціоналізмі.....	21
Висновок до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В УКРАЇНІ.....	30
2.1. Конституційно-правовий статус Президента України та його повноваження.....	30
2.2. Механізми реалізації повноважень Президента України в умовах воєнного стану.....	37
2.3. Перспективи реформування інституту президентства в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.....	44
Висновок до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА В РІЗНИХ ДЕРЖАВАХ.....	57
3.1. Повноваження президента в президентських республіках (на прикладі США).....	57
3.2. Повноваження президента в парламентсько-президентських республіках (на прикладі Франції).....	67
3.3. Президент у парламентських республіках зі збереженими політичними повноваженнями (на прикладі Польщі та Словаччини).....	75
Висновок до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми. Інститут президентства є ключовим елементом системи державної влади сучасних демократичних держав, визначаючи баланс між гілками влади, стабільність політичної системи та ефективність державного управління. У різних країнах конституційно-правовий статус президента суттєво відрізняється залежно від форми правління, історичних традицій та політичної культури, що зумовлює необхідність системного порівняльного аналізу. Особливої ваги тема набуває для України, де інститут президентства протягом останніх десятиліть зазнав істотних трансформацій, а повномасштабна збройна агресія Російської Федерації актуалізувала питання ефективності реалізації президентських повноважень в умовах воєнного стану.

В умовах політичних реформ, перегляду моделі державного управління та дискусій щодо оптимального розподілу владних повноважень виникає потреба у дослідженні механізмів функціонування президентської влади та можливостей адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій. Саме тому тема порівняльного аналізу повноважень президента в сучасних державах є актуальною та потребує подальшого наукового опрацювання.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування інституту президентства, форм державного правління та реалізації президентських повноважень знайшли відображення в наукових працях В. В. Букача, О. М. Буханевича, О. М. Вагіної, А. Г. Комара, О. С. Головка, В. В. Зінченка, В. С. Козачка, О. Козинця, М. І. Козюбри, Т. М. Слінько, Т. Е. Кагановської, М. Ф. Москалюка, Р. С. Мартинюка, В. М. Пахолка, В. С. Олійника, А. Л. Помаза-Пономаренка, С. М. Приходька, О. В. Паски, С. В. Скіця, О. О. Сладкова, О. С. Ставцева, С. В. Степаненка, Р. В. Стефанчишена, А. Шкуро, А. М. Юр'єва та інших дослідників. Водночас комплексний порівняльно-правовий аналіз повноважень президента в різних типах республік із акцентом на можливості їх адаптації до українського конституційного ладу, зокрема в умовах воєнного стану, залишається недостатньо розробленим.

Мета і завдання. Метою роботи є комплексний порівняльний аналіз повноважень президента в сучасних державах та визначення можливостей удосконалення інституту президентства в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

- Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:
- розкрити сутність інституту президентства та його роль у системі державної влади;
- дослідити вплив форм державного правління на обсяг та характер президентських повноважень;
- визначити перспективи реформування інституту президентства в Україні та обґрунтувати можливості адаптації зарубіжного досвіду.
- проаналізувати конституційно-правовий статус Президента України та специфіку його повноважень;
- дослідити механізми здійснення президентських повноважень в умовах воєнного стану;
- охарактеризувати моделі президентської влади у США, Франції, Польщі та Словаччині;
- здійснити порівняльний аналіз особливостей реалізації президентських повноважень у різних типах республік;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення президентської влади в сучасних державах.

Предметом дослідження. є конституційно-правовий статус та повноваження президента у різних формах державного правління, а також особливості їх реалізації в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціально юридичних методів. Порівняльно-правовий метод став основним інструментом дослідження, що дозволив виявити спільне та відмінне в конституційно-правовому регулюванні інституту президентства в різних державах. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу конституційних норм та законодавства, що регулюють повноваження

президента. Історико-правовий метод використано для дослідження еволюції інституту президентства в Україні та зарубіжних країнах. Метод статистичного аналізу застосовано для систематизації даних щодо повноважень президентів різних держав. Метод моделювання використано для розробки пропозицій щодо вдосконалення конституційної моделі президентської влади в Україні. Герменевтичний метод застосовано для тлумачення конституційних норм та доктринальних положень про інститут президентства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання сформульованих у роботі висновків і пропозицій для вдосконалення конституційно-правового регулювання інституту президентства в Україні, оптимізації розподілу владних повноважень, посилення системи стримувань і противаг та забезпечення ефективності функціонування державної влади в умовах воєнного стану й інших кризових ситуацій. Результати дослідження можуть бути використані в науковій та навчальній діяльності, а також у процесі підготовки проєктів нормативно-правових актів, пов'язаних із реформуванням інституту президентства.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблематики інституту президентства, форм державного правління та механізмів реалізації державної влади, конституції та законодавчі акти окремих держав, міжнародно-правові документи, а також офіційні матеріали органів державної влади України.

Структура роботи. робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА

1.1. Поняття та сутність інституту президентства в системі державної влади

Президентська республіка являє собою форму державного правління, за якої президент обирається населенням на основі загального виборчого права та поєднує функції глави держави і глави виконавчої влади. У класичному варіанті президентської республіки відсутня посада прем'єр-міністра, а президент формує уряд самостійно, призначаючи міністрів як своїх радників. Конституційно-правовий статус президента в таких державах характеризується концентрацією значних владних повноважень в руках однієї особи, що відрізняє цю форму правління від парламентської та змішаної республік. Президентська форма правління найбільш яскраво втілена в Сполучених Штатах Америки, де інститут президентства набув своїх класичних рис ще наприкінці XVIII століття. Президент США обирається на чотирирічний термін за допомогою непрямого голосування через колегію виборців, що забезпечує легітимність його влади [46, с. 31]. Конституційна модель американського президентства передбачає суворе розмежування гілок влади, за якого президент не може бути членом Конгресу і навпаки, що створює систему стримувань і противаг між законодавчою та виконавчою владою.

Конституційно-правовий статус президента в президентській республіці визначається насамперед його роллю як єдиного носія виконавчої влади. Президент несе персональну відповідальність за формування та реалізацію державної політики, призначає і звільняє членів кабінету міністрів без необхідності отримання згоди парламенту. Така концентрація влади компенсується системою конституційних обмежень, зокрема правом парламенту затверджувати бюджет та контролювати окремі призначення на вищі державні посади. Члени кабінету в президентських республіках не мають власної

політичної програми і виступають виключно як виконавці волі президента, що підкреслює монополію глави держави на здійснення виконавчих функцій. У президентських республіках глава держави володіє значними повноваженнями у сфері законодавчої ініціативи, хоча безпосередньо не бере участі в законотворчому процесі. Президент має право вето щодо законів, прийнятих парламентом, що дозволяє йому впливати на зміст законодавства [72, с. 7]. Механізм президентського вето функціонує як інструмент превентивного контролю за законодавчою діяльністю парламенту, змушуючи законодавців враховувати позицію виконавчої влади ще на етапі підготовки законопроектів. Процедура подолання вето встановлюється конституцією і зазвичай вимагає кваліфікованої більшості голосів депутатів, що робить це повноваження президента реальним засобом впливу на парламентську діяльність.

Конституційний статус президента передбачає його особливу роль у сфері зовнішньої політики та національної безпеки. Президент виступає головним представником держави на міжнародній арені, веде переговори та укладає міжнародні договори. Дипломатичні повноваження президента включають акредитацію послів іноземних держав, призначення дипломатичних представників, визначення основних напрямів зовнішньополітичного курсу країни. У багатьох президентських республіках глава держави є верховним головнокомандувачем збройних сил, що надає йому повноваження щодо забезпечення обороноздатності країни та прийняття рішень у сфері військової політики. Конституційне закріплення військових повноважень президента відображає його роль як гаранта національної безпеки та територіальної цілісності держави. Виборча легітимність президента в республіках президентського типу формується через пряме або непряме народне волевиявлення, що відрізняє цю посаду від монархічної влади. Конституції президентських республік встановлюють чіткі вимоги до кандидатів на посаду президента, зокрема щодо громадянства, віку, освіти та інших цензів [47, с. 43]. Строк повноважень президента обмежується конституцією, як правило, чотирма або п'ятьма роками з можливістю переобрання на один додатковий термін, що

запобігає персоніфікації влади та забезпечує періодичну ротацію вищого політичного керівництва держави. Подолання президентського вето зазвичай вимагає кваліфікованої більшості голосів депутатів, що на практиці надає главі держави можливість блокувати небажані законодавчі ініціативи.

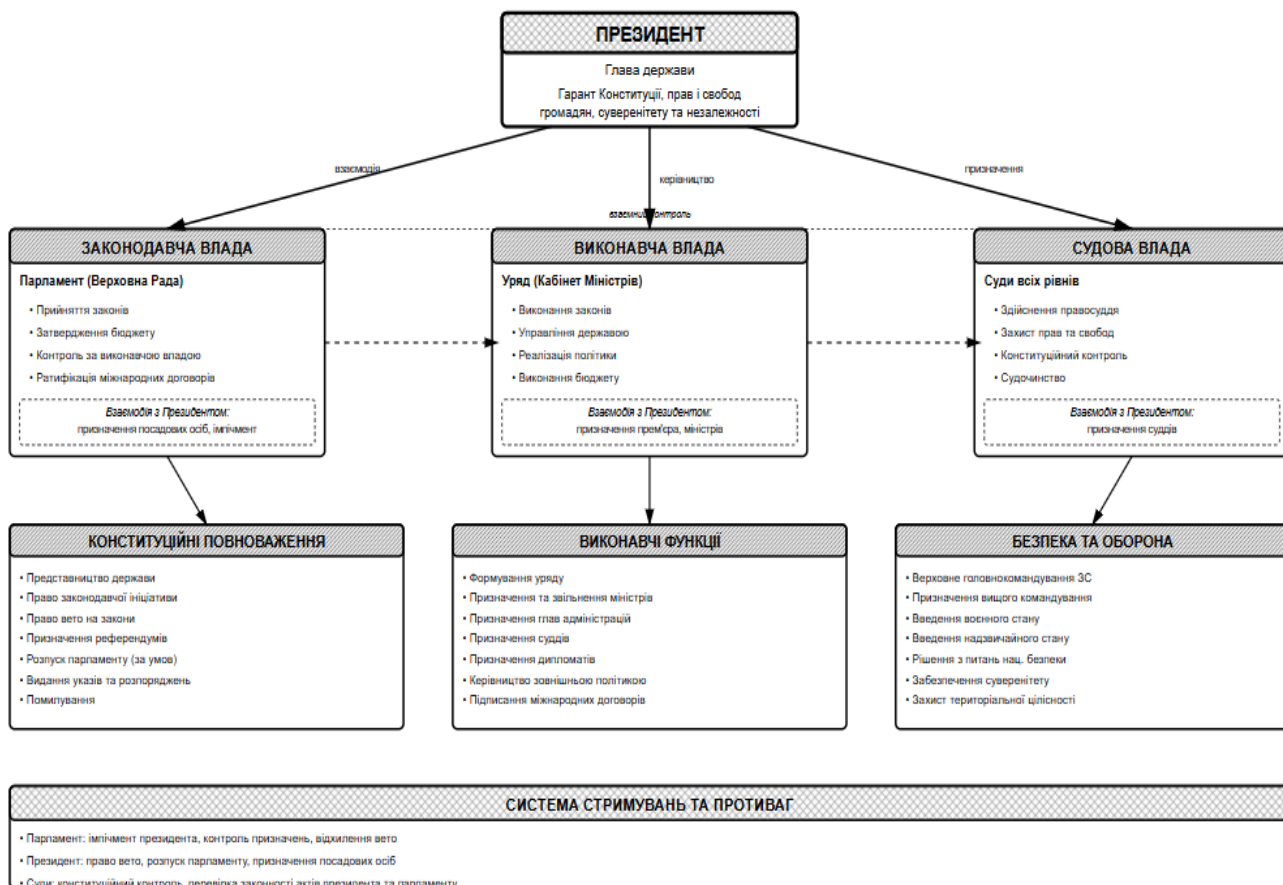

Рис. 1.1. Сутність інституту Президента

**Джерело: складено автором на основі наукових джерел з конституційного права*

Конституційний статус президента передбачає його особливу роль у сфері зовнішньої політики та національної безпеки. Президент виступає головним представником держави на міжнародній арені, веде переговори та укладає міжнародні договори. У багатьох президентських республіках глава держави є верховним головнокомандувачем збройних сил, що надає йому повноваження щодо забезпечення обороноздатності країни та прийняття рішень у сфері військової політики. Виборча легітимність президента в республіках президентського типу формується через пряме або непряме народне волевиявлення, що відрізняє цю посаду від монархічної влади. Конституції

президентських республік встановлюють чіткі вимоги до кандидатів на посаду президента, зокрема щодо громадянства, віку, освіти та інших цензів. Строк повноважень президента обмежується конституцією, як правило, чотирма або п'ятьма роками з можливістю переобрання на один додатковий термін.

Механізм обрання президента відображає принцип народного суверенітету та забезпечує демократичну легітимацію вищої посадової особи держави. Пряме обрання президента громадянами створює безпосередній зв'язок між главою держави та народом, що посилює його політичну незалежність від інших гілок влади. Непряме обрання через колегію виборців або парламент також застосовується в окремих країнах, проте менш поширене в класичних президентських республіках. Конституційні обмеження щодо переобрання президента запобігають концентрації влади та авторитарним тенденціям. Більшість демократичних держав встановлюють максимальну кількість термінів перебування однієї особи на посаді глави держави. Такі обмеження сприяють оновленню політичної еліти та забезпечують періодичну зміну керівництва країни відповідно до волі виборців. Процедура вступу на посаду президента супроводжується урочистою інавгурацією та складанням присяги на вірність конституції. Цей ритуал символізує перехід повноважень та відповідальності, підкреслює конституційний характер президентської влади. Президент зобов'язується дотримуватися основного закону держави та захищати права і свободи громадян протягом усього строку своїх повноважень. Система стримувань і противаг у президентських республіках передбачає парламентський контроль за діяльністю президента через бюджетні повноваження та процедуру імпічменту. Конгрес або інший представницький орган має право притягнути президента до відповідальності у випадку вчинення тяжких злочинів або порушення конституції [52, с. 52]. Процедура імпічменту зазвичай є складною та вимагає підтримки кваліфікованої більшості депутатів, що запобігає політично мотивованому переслідуванню глави держави.

Конституційно-правовий статус президента включає гарантії незалежності та недоторканності його особи під час виконання службових обов'язків.

Президент не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за дії, вчинені при виконанні офіційних функцій, за винятком процедури імпичменту. Такі гарантії забезпечують можливість президента приймати непопулярні, але необхідні рішення без страху персонального переслідування. Інститут недоторканності глави держави має конституційне обґрунтування та спрямований на захист президентської влади від політичного тиску з боку опонентів. Обмеження щодо притягнення президента до відповідальності діють виключно протягом терміну його повноважень та не поширюються на період після завершення каденції. Після залишення посади колишній президент може бути притягнутий до відповідальності на загальних підставах за дії, що не пов'язані з виконанням офіційних обов'язків. У сфері виконавчої влади президент володіє повноваженнями щодо призначення на державні посади, включаючи вищих посадовців федеральних органів виконавчої влади. Конституційна модель президентської республіки передбачає право президента формувати адміністрацію, яка відповідальна безпосередньо перед ним. Призначення міністрів та керівників центральних органів виконавчої влади здійснюється президентом одноособово або за згодою парламенту залежно від конституційних положень конкретної держави. Формування урядової команди дозволяє президенту забезпечити єдність виконавчої влади та реалізацію обраної політичної програми через підпорядковані структури. Персональна відповідальність призначених посадовців перед главою держави створює вертикаль виконавчої влади з чітким розподілом функцій та підзвітності[25, с. 256]. Міністри та інші члени виконавчої влади виконують функції радників президента і можуть бути звільнені ним у будь-який час без обґрунтування причин.

Бюджетні повноваження президента в президентських республіках включають розробку та подання проекту державного бюджету на розгляд парламенту. Президент визначає фінансові пріоритети держави, розподіляє ресурси між різними напрямками державної політики. Парламент розглядає та затверджує бюджет, вносячи до нього зміни, проте президент зберігає

можливість застосування вето щодо бюджетного закону. Процес формування бюджету відображає баланс повноважень між виконавчою та законодавчою гілками влади в питаннях фінансової політики держави. Президент через підпорядковані йому фінансові органи здійснює аналіз економічної ситуації та розробляє прогнози доходів і видатків на наступний фінансовий рік. Затверджений парламентом бюджет стає обов'язковим для виконання всіма органами державної влади, а президент контролює його виконання через систему виконавчих органів. Право президента на застосування вето щодо бюджетних рішень парламенту створює додатковий механізм стримувань у фінансовій сфері. Це повноваження дозволяє главі держави запобігати прийняттю нераціональних або надмірних витрат, що можуть негативно вплинути на економічну стабільність країни. Парламент може подолати президентське вето шляхом повторного голосування кваліфікованою більшістю голосів, що забезпечує демократичний характер бюджетного процесу.

Нормотворчі повноваження президента реалізуються через видання указів, розпоряджень та інших актів виконавчої влади. Президентські укази мають підзаконний характер і не можуть суперечити конституції та законам. Акти президента регулюють питання організації та функціонування виконавчої влади, деталізують порядок виконання законодавчих норм та встановлюють процедурні правила для державних органів. Межі нормотворчої діяльності президента визначаються конституційним принципом верховенства права та підпорядкування всіх державних актів основному закону держави. Президент не може через свої укази змінювати або скасовувати чинні закони, оскільки це порушувало б принцип поділу влади. Судові органи здійснюють контроль за конституційністю президентських актів та можуть визнати їх недійсними у разі виявлення суперечностей з вищими правовими нормами [20, с. 20]. У сфері виконавчої влади укази президента є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади та посадовими особами.

Конституційний статус президента передбачає його участь у формуванні судової влади через призначення суддів вищих судових інстанцій. У Сполучених

Штатах президент номінує кандидатури суддів Верховного суду, які потім затверджуються Сенатом [17, с. 17]. Така процедура забезпечує баланс між виконавчою та законодавчою владою у формуванні незалежної судової системи. Повноваження президента у сфері помилювання та амністії становлять окремий аспект його конституційно-правового статусу. Президент має право звільнити від кримінальної відповідальності або пом'якшити покарання особам, засудженим за федеральні злочини. Право помилювання є прерогативою виключно глави держави і не підлягає перегляду іншими органами влади.

Церемоніальні та представницькі функції президента включають участь у державних урочистостях, прийом іноземних дипломатів, нагородження громадян державними відзначеннями. Президент символізує єдність нації та державний суверенітет. Протокольні обов'язки глави держави мають велике значення для формування національної ідентичності та міжнародного іміджу країни. Виконання церемоніальних функцій дозволяє президенту підтримувати зв'язок з громадянським суспільством та демонструвати повагу до національних традицій і цінностей. Участь у святкуванні державних свят, відвідування регіонів країни та зустрічі з різними верствами населення створюють образ президента як об'єднувальної фігури понад політичними розбіжностями. Прийом вірчих грамот від іноземних послів та проведення офіційних візитів підкреслюють статус президента як головного представника держави в міжнародних відносинах. Конституційні обмеження президентської влади включають заборону поєднання посади президента з іншими державними посадами, підприємницькою діяльністю або членством у представницьких органах. Президент зобов'язаний декларувати свої доходи та майно, дотримуватись етичних стандартів. Такі обмеження запобігають конфлікту інтересів та забезпечують прозорість діяльності глави держави. Заборона на підприємницьку діяльність гарантує, що президент зосереджується виключно на виконанні державних обов'язків без впливу приватних комерційних інтересів. Вимога щодо декларування доходів створює механізм громадського контролю за фінансовим станом президента та запобігає корупційним проявам на найвищому рівні державної влади [29, с. 48].

Такі обмеження спрямовані на запобігання конфлікту інтересів та забезпечення неупередженості президента при прийнятті рішень.

Система взаємодії президента з парламентом в президентських республіках базується на принципі незалежності гілок влади при збереженні механізмів взаємного контролю. Президент не може розпустити парламент, а парламент не може висловити недовіру президенту. Така система забезпечує стабільність виконавчої влади, оскільки президент обирається на фіксований термін і не залежить від парламентської більшості. Конституційно-правовий статус президента передбачає його роль як гаранта конституції та територіальної цілісності держави. Президент зобов'язаний забезпечувати дотримання конституційних прав і свобод громадян, захищати суверенітет та незалежність країни [37]. У випадку виникнення загрози конституційному ладу президент має право вживати надзвичайних заходів у межах, визначених конституцією.

Повноваження президента у сфері кадрової політики включають призначення послів, консулів та інших дипломатичних представників держави за кордоном. Президент визначає склад вищого дипломатичного корпусу, що дозволяє йому формувати зовнішньоролітичний курс держави. Такі призначення, як правило, потребують погодження з парламентом або його верхньою палатою. Процедура призначення дипломатичних представників забезпечує баланс між президентськими прерогативами у зовнішній політиці та парламентським контролем за кадровими рішеннями. Президент відбирає кандидатів на дипломатичні посади відповідно до власного бачення міжнародних пріоритетів держави та стратегічних інтересів у двосторонніх відносинах з іншими країнами. Парламентське схвалення призначень гарантує професійність та компетентність дипломатичних представників, оскільки законодавці оцінюють кваліфікацію кандидатів та їхню відповідність національним інтересам. Конституційний статус президента включає обов'язок звітувати перед народом та парламентом про стан справ у державі. Президент щорічно виголошує послання про становище країни, в якому викладає пріоритети державної політики. Це послання є публічним документом, що визначає стратегічні напрямки розвитку держави

на наступний період та оцінює результати попередньої діяльності. Звітування президента створює механізм політичної відповідальності глави держави перед суспільством та забезпечує прозорість державного управління. Парламент на основі президентського послання може ініціювати обговорення актуальних проблем та вимагати роз'яснень щодо конкретних напрямків політики. Громадськість отримує можливість оцінити діяльність президента та сформулювати власну думку про ефективність його роботи [72, с. 7]. Такі послання мають програмний характер і визначають порядок денний політичного життя країни на наступний період.

Система фінансування президентської адміністрації та забезпечення діяльності президента регулюється конституцією та спеціальним законодавством. Президент отримує заробітну плату, розмір якої встановлюється законом і не може бути зменшений під час терміну повноважень. Держава забезпечує президента резиденцією, транспортом, охороною та іншими необхідними ресурсами для виконання службових обов'язків.

1.2. Форми правління та їх вплив на обсяг президентських повноважень

Напівпрезидентська система правління характеризується подвійною природою виконавчої влади, за якої президент та прем'єр-міністр одночасно беруть участь у здійсненні виконавчих функцій. Конституційна модель напівпрезиденталізму передбачає обрання президента шляхом загального прямого голосування, що забезпечує йому незалежну від парламенту легітимність. Водночас уряд формується з урахуванням парламентської більшості і несе відповідальність перед законодавчим органом. Розподіл повноважень між президентом та прем'єр-міністром у напівпрезидентських республіках залежить від конкретної конституційної моделі та політичної практики.

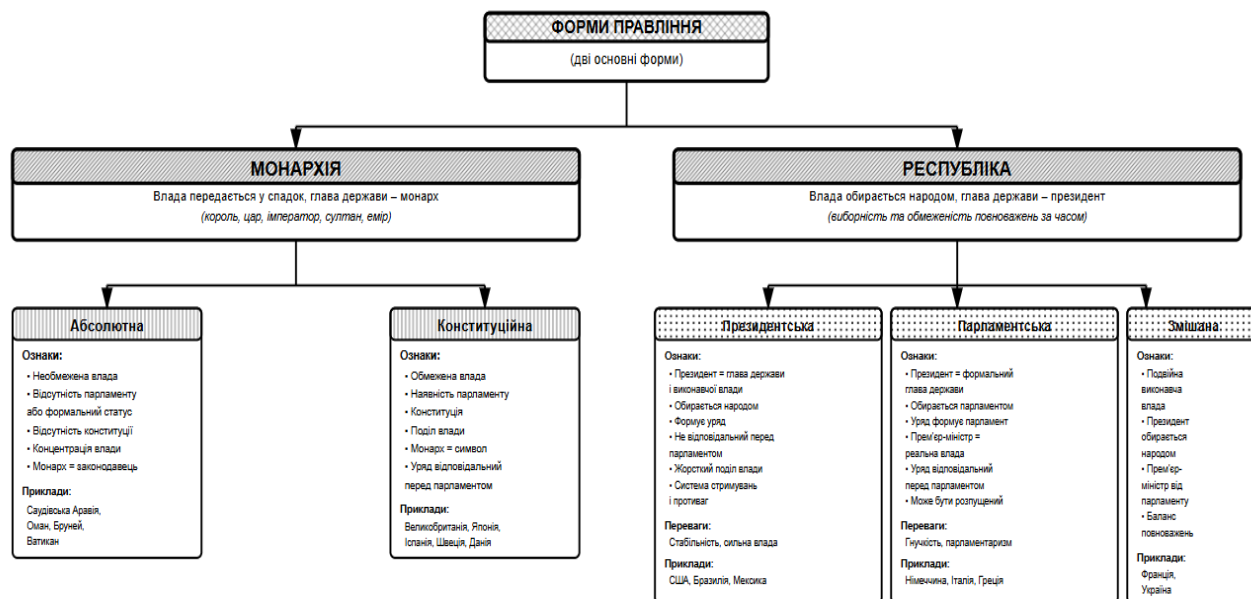

Рис. 1.2. Форми правління

**Джерело: складено автором на основі наукових джерел*

Президент зазвичай зосереджує у своїх руках повноваження у сфері зовнішньої політики, оборони та забезпечення національної безпеки. Прем'єр-міністр відповідає за поточне управління державою, координацію діяльності міністерств та реалізацію соціально-економічної політики. Дуалістична структура виконавчої влади створює систему внутрішніх стримувань та противаг, що може забезпечувати більшу стабільність державного управління порівняно з чисто президентськими або парламентськими системами. Президент виступає арбітром у відносинах між різними політичними силами та гарантом конституційного порядку, зберігаючи дистанцію від щоденної політичної боротьби. Прем'єр-міністр як керівник уряду безпосередньо взаємодіє з парламентом та несе відповідальність за виконання законодавчих рішень. Ефективність напівпрезидентської системи значною мірою залежить від політичної конфігурації влади та характеру взаємодії між президентом і парламентською більшістю. У періоди співпадіння політичної орієнтації президента та парламентської більшості система функціонує відносно гармонійно з домінуванням президентської влади. Ситуація політичного співіснування виникає тоді, коли президент та парламентська більшість

представляють різні політичні сили, що призводить до перерозподілу повноважень на користь прем'єр-міністра та уряду. Конституційні механізми вирішення конфліктів між президентом та урядом включають право президента на розпуск парламенту за певних умов та можливість парламенту висловити недовіру уряду. Такі інструменти дозволяють подолати політичні кризи через звернення до волі виборців та формування нової конфігурації влади відповідно до актуальних суспільних настроїв [53, с. 260]. Прем'єр-міністр відповідає за поточне управління державою, координацію роботи міністерств та реалізацію внутрішньої політики.

Франція являє собою класичний приклад напівпрезидентської республіки, де конституційна модель передбачає значні повноваження президента при збереженні відповідального перед парламентом уряду. Президент Французької Республіки призначає прем'єр-міністра та за його поданням інших членів уряду. У той же час уряд може бути змушений піти у відставку у разі прийняття парламентом резолюції недовіри. Французька конституційна практика демонструє гнучкість напівпрезидентської системи та її здатність адаптуватися до різних політичних ситуацій. Президент зберігає суттєвий вплив на формування уряду навіть у періоди політичного співіснування, коли парламентська більшість не підтримує його політичну лінію. Механізм парламентської відповідальності уряду забезпечує баланс між президентськими прерогативами та парламентським контролем за виконавчою владою. Повноваження президента у напівпрезидентських системах включають право розпуску парламенту за певних умов, визначених конституцією. Таке повноваження дозволяє главі держави вирішувати конфлікти між виконавчою та законодавчою владою через апеляцію до волі виборців. Розпуск парламенту призводить до проведення позачергових виборів, результати яких формують нову конфігурацію політичних сил у законодавчому органі. Конституційні обмеження на використання права розпуску парламенту запобігають зловживанню цим повноваженням з боку президента. Зазвичай встановлюються часові рамки, протягом яких повторний розпуск неможливий, а також

виключаються ситуації, коли парламент не може бути розпущений через надзвичайні обставини. Право розпуску є стримувальним фактором для парламенту у його відносинах з урядом та президентом[68, с. 68]. Розпуск парламенту зазвичай супроводжується призначенням позачергових виборів, результати яких можуть змінити політичну конфігурацію влади.

Феномен "подвійної виконавчої влади" у напівпрезидентських республіках проявляється у можливості виникнення ситуації "співіснування" або "коабітації", коли президент та парламентська більшість належать до різних політичних сил. У таких умовах президент змушений призначити прем'єр-міністра від опозиційної партії. Коабітація змінює баланс влади на користь прем'єр-міністра, оскільки президент не може здійснювати повноцінний контроль за урядом. Ситуація співіснування вимагає від президента та прем'єр-міністра пошуку компромісів та узгодження позицій з питань державної політики. Президент зберігає конституційні повноваження у зовнішній політиці та безпеці, тоді як прем'єр-міністр посилює свої позиції у внутрішньополітичних питаннях завдяки підтримці парламентської більшості. Така конфігурація влади перевіряє на міцність інституційну архітектуру напівпрезидентської системи та здатність політичних акторів до конструктивної взаємодії. Конституційні повноваження президента у напівпрезидентських системах охоплюють право головування на засіданнях уряду та визначати порядок денний таких засідань. Президент може давати доручення прем'єр-міністру та членам уряду, контролювати виконання урядових рішень. Головування на засіданнях уряду дозволяє президенту безпосередньо впливати на процес прийняття виконавчих рішень та координувати діяльність різних міністерств. Можливість визначати порядок денний урядових засідань надає президенту інструмент встановлення пріоритетів державної політики навіть за умов коабітації. Президентські доручення урядовцям створюють механізм реалізації президентських ініціатив через систему виконавчої влади та забезпечують участь глави держави у повсякденному управлінні країною[25, с. 260]. Проте в умовах коабітації ці

повноваження президента обмежуються реальним розкладом політичних сил у парламенті.

Повноваження президента у сфері зовнішньої політики залишаються найбільш стабільним елементом його конституційного статусу навіть за умов коабітації. Президент веде переговори та підписує міжнародні договори, акредитує послів іноземних держав. Глава держави визначає основні напрями зовнішньої політики країни, хоча їх реалізація може потребувати співпраці з урядом. Конституційна роль президента як арбітра та гаранта національної єдності становить особливість його статусу в напівпрезидентських республіках. Президент має стояти над партійними інтересами та забезпечувати баланс між різними політичними силами. Така роль передбачає використання повноважень президента для подолання політичних криз та забезпечення безперервності державної влади. Повноваження президента щодо призначення на вищі державні посади в напівпрезидентських системах здійснюються з різним ступенем участі інших органів влади. Президент призначає суддів конституційного та верховного судів, голів рахункових палат, омбудсменів [50, с. 50]. Такі призначення можуть потребувати погодження з парламентом або здійснюватися за поданням прем'єр-міністра.

Нормотворчі повноваження президента у напівпрезидентських республіках включають право видавати укази та розпорядження з питань, що належать до його компетенції. Президентські акти мають юридичну силу і є обов'язковими для виконання. Проте сфера президентського нормотворення обмежена конституцією і не може втручатися в компетенцію уряду. Розмежування нормотворчих повноважень між президентом та урядом забезпечує функціональний поділ влади всередині виконавчої гілки. Президент видає акти з питань зовнішньої політики, оборони, призначення на посади та інших конституційно визначених сфер. Уряд здійснює нормотворчість у галузі соціально-економічної політики, адміністративного регулювання та поточного управління державними справами. Контрасигнація урядом президентських актів у певних випадках додатково гарантує узгодженість дій різних інституцій

виконавчої влади. Повноваження президента як верховного головнокомандувача збройних сил мають особливе значення в напівпрезидентських системах. Президент приймає рішення про використання збройних сил, призначає вище військове командування. Концентрація оборонних функцій у руках президента забезпечує єдність військового керівництва та оперативність прийняття рішень у сфері національної безпеки. Призначення військових командувачів дозволяє президенту формувати лояльне керівництво збройних сил та гарантувати підпорядкування армії цивільній владі. Рішення про застосування військової сили приймаються президентом з урахуванням конституційних обмежень та необхідності консультацій з урядом і парламентом. Така система забезпечує баланс між оперативністю військових рішень та демократичним контролем за використанням збройних сил [39, с. 54]. У мирний час президент визначає основи військової доктрини та забезпечує боєготовність армії.

Конституційні повноваження президента у сфері надзвичайних ситуацій дозволяють главі держави вживати особливих заходів для захисту конституційного ладу. Президент має право оголосити надзвичайний стан або використати спеціальні повноваження за загрози незалежності країни. Застосування таких повноважень зазвичай обмежене конституційними процедурами та контролем з боку парламенту. Законодавчі ініціативи президента у напівпрезидентських системах здійснюються через право законодавчої ініціативи або через механізм президентських послань парламенту. Президент може вносити законопроекти на розгляд парламенту або звертатися до нього з посланнями програмного характеру [71, с. 186]. Такі послання визначають законодавчі пріоритети та орієнтують роботу парламенту.

Право вето президента щодо законів, прийнятих парламентом, становить механізм участі глави держави в законодавчому процесі. Президент може повернути закон на повторний розгляд парламенту з обґрунтуванням причин незгоди. Подолання президентського вето вимагає кваліфікованої більшості голосів депутатів, що робить це повноваження ефективним інструментом впливу. Застосування президентського вето дозволяє главі держави блокувати

законодавчі ініціативи, які суперечать його політичній програмі або можуть завдати шкоди національним інтересам. Обґрунтування мотивів вето створює підстави для публічної дискусії про зміст законопроекту та сприяє пошуку компромісних рішень між парламентом і президентом. Необхідність кваліфікованої більшості для подолання вето стимулює законодавців до врахування позиції президента ще на етапі розгляду законопроектів. Повноваження президента щодо призначення прем'єр-міністра у напівпрезидентських системах реалізуються з урахуванням політичної ситуації в парламенті. Президент вільний у виборі кандидатури прем'єр-міністра, проте повинен враховувати можливість отримання урядом парламентської підтримки. Призначення прем'єр-міністра без урахування парламентської конфігурації може призвести до негайного висловлення недовіри новому уряду та політичної кризи. Практика призначення прем'єр-міністра демонструє межі президентської дискреції в умовах напівпрезидентської системи. Президент намагається знайти баланс між власними політичними преференціями та реальним розкладом сил у парламенті. Успішне функціонування уряду залежить від його здатності отримати довіру законодавчого органу та ефективно співпрацювати як з президентом, так і з парламентською більшістю [63, с. 30]. У разі конфлікту між президентом та парламентською більшістю президент змушений призначити прем'єр-міністра від опозиції.

Участь президента в роботі уряду варіюється залежно від конституційної моделі та політичної кон'юнктури. У деяких напівпрезидентських республіках президент регулярно головує на засіданнях кабінету міністрів та приймає участь у прийнятті урядових рішень. В інших країнах президент дистанціюється від поточної роботи уряду, зосереджуючись на стратегічних питаннях. Повноваження президента у сфері конституційного контролю включають право звертатися до конституційного суду з запитом щодо відповідності законів конституції. Президент може ініціювати конституційний розгляд законів до їх промульгації [95, с. 250]. Така превентивна процедура дозволяє запобігти набранню чинності неконституційними нормами.

Церемоніальні функції президента у напівпрезидентських системах включають представлення держави на міжнародній арені та участь у державних урочистостях. Президент приймає вірчі грамоти іноземних послів, нагороджує громадян державними відзнаками. Символічна роль президента як глави держави зберігається незалежно від розподілу реальної виконавчої влади між президентом та прем'єр-міністром. Політична відповідальність президента в напівпрезидентських республіках реалізується через механізм імпічменту або конституційного обвинувачення. Парламент може притягнути президента до відповідальності за порушення конституції або вчинення тяжких злочинів [94, с. 48]. Процедура усунення президента з посади є складною та вимагає підтримки кваліфікованої більшості депутатів. Співпраця президента з прем'єр-міністром у напівпрезидентських системах базується на конституційному розподілі компетенцій та політичній доцільності. У період єдності політичних сил президент та прем'єр-міністр діють узгоджено, формуючи єдиний вектор державної політики. Під час коабітації кожен із них захищає позиції своєї політичної сили, що може призводити до конфліктів та паралічу виконавчої влади.

1.3. Класифікація моделей президентської влади у сучасному конституціоналізмі

Парламентська республіка характеризується провідною роллю парламенту у формуванні та контролі виконавчої влади, тоді як президент виконує переважно церемоніальні та представницькі функції. Конституційний статус президента в парламентських республіках суттєво відрізняється від його статусу в президентських та напівпрезидентських системах. Президент обирається парламентом або спеціальною виборчою колегією і є фактично позапартійним арбітром політичного процесу. Повноваження президента в парламентських республіках мають формальний характер і здійснюються за поданням або згодою уряду та парламенту. Президент призначає прем'єр-міністра з числа лідерів партії або коаліції, що має більшість у парламенті. Така процедура призначення

не передбачає самостійного вибору кандидатури главою держави, оскільки він зобов'язаний врахувати результати парламентських виборів. Обмежений характер президентських повноважень у парламентських республіках відображає принцип верховенства парламенту як єдиного джерела демократичної легітимності виконавчої влади.

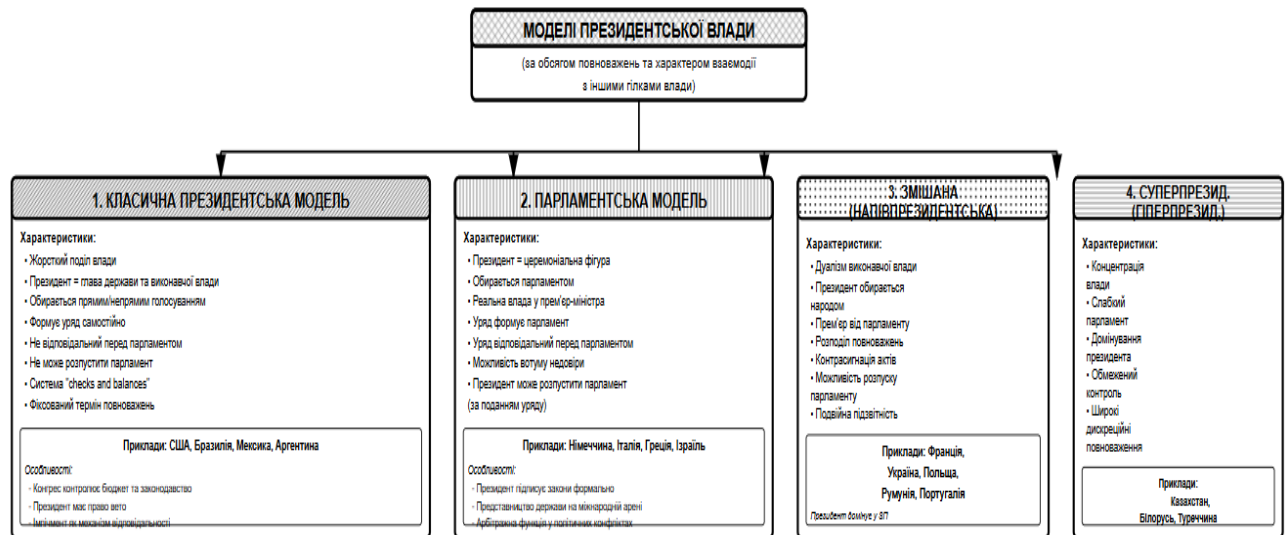

Рис. 1.3. Класифікація моделей президентської влади

**Джерело: складено автором на основі наукових джерел*

Президент діє виключно в межах конституційно визначених функцій без можливості самостійного політичного маневру. Призначення складу уряду здійснюється президентом формально, оскільки реальний вибір міністрів залежить від рішення прем'єр-міністра та парламентської більшості. Роль президента як глави держави в парламентських республіках полягає у представництві країни на міжнародній арені та виконанні протокольних функцій. Президент приймає вірчі грамоти іноземних послів, підписує міжнародні договори, здійснює закордонні візити. Ці функції мають символічне значення та підкреслюють єдність держави понад політичними розбіжностями між різними партіями та фракціями в парламенті.

Церемоніальна діяльність президента включає участь у державних святах, відкриття парламентських сесій та нагородження громадян державними відзначеннями. Президент виступає моральним авторитетом нації та символом

конституційного порядку без втручання у поточну політичну боротьбу. Підписання міжнародних договорів президентом надає їм офіційного статусу від імені держави, хоча зміст і умови цих угод визначаються урядом та схвалюються парламентом. Закордонні візити президента сприяють зміцненню міжнародного іміджу країни та розвитку дипломатичних відносин з іншими державами. Президент представляє державу як інституцію, що забезпечує наступність зовнішньої політики незалежно від змін урядових кабінетів та партійних коаліцій у парламенті [76, с. 142]. Проте всі ці дії президент виконує за згодою уряду, який несе політичну відповідальність за зовнішню політику держави.

Повноваження президента щодо промульгації законів у парламентських республіках мають технічний характер і не передбачають права вето. Президент підписує закони, прийняті парламентом, протягом встановленого конституцією терміну. У разі виникнення сумнівів щодо конституційності закону президент може звернутися до конституційного суду, проте не може відмовитися від підписання закону з політичних міркувань. Конституційні повноваження президента включають право розпуску парламенту, проте це право здійснюється виключно за поданням прем'єр-міністра або у випадках, визначених конституцією. Президент не може самостійно прийняти рішення про дострокове припинення повноважень парламенту [71, с. 188]. Розпуск парламенту відбувається зазвичай у разі неможливості формування стабільного уряду або втрати урядом парламентської підтримки.

Повноваження президента щодо формування уряду обмежуються призначенням прем'єр-міністра та міністрів за його поданням. Президент не може відмовитися призначити прем'єр-міністром особу, яка має підтримку парламентської більшості. Склад уряду визначається прем'єр-міністром, а президент лише формально затверджує його указом про призначення. Роль президента в законодавчому процесі парламентських республік зводиться до промульгації законів та звернення до парламенту з посланнями. Президент може виголошувати щорічні послання про стан справ у державі, проте такі послання не мають обов'язкового характеру для парламенту [32, с. 320]. Законодавча

ініціатива належить виключно членам парламенту та уряду, президент позбавлений права вносити законопроекти.

Церемоніальні функції становлять основний зміст діяльності президента в парламентських республіках. Президент відкриває сесії парламенту, бере участь у державних святах та урочистостях, нагороджує громадян державними відзнаками. Такі функції мають символічне значення і підкреслюють єдність нації понад партійними розбіжностями. Виконання церемоніальних обов'язків дозволяє президенту зберігати статус об'єднувальної фігури для всього суспільства незалежно від політичних уподобань різних груп населення. Відкриття парламентських сесій президентом символізує конституційну наступність державної влади та легітимність законодавчого органу. Участь у державних святкуваннях підкреслює зв'язок сучасної держави з історичними традиціями та національними цінностями, що формують ідентичність громадян. Повноваження президента у сфері призначень на державні посади здійснюються за поданням уряду або парламенту. Президент призначає суддів, послів, вищих посадовців за рекомендацією компетентних органів. Самостійність президента в кадрових питаннях обмежена конституційним принципом парламентаризму, за яким уряд несе відповідальність за всі дії глави держави. Процедура призначення на державні посади в парламентських республіках відображає підпорядковане становище президента щодо політично відповідального уряду. Президент не може відмовитися від призначення кандидатів, запропонованих урядом, оскільки такий відхід від конституційної практики порушив би баланс влади. Контрасигнація урядом президентських актів про призначення гарантує, що політична відповідальність за кадрові рішення лежить на прем'єр-міністрі та його кабінеті, а не на главі держави [86, с. 86].

Повноваження президента як верховного головнокомандувача у парламентських республіках мають номінальний характер. Реальне керівництво збройними силами здійснює уряд на чолі з прем'єр-міністром або спеціально призначеним міністром оборони. Президент може виконувати представницькі функції у військовій сфері, проте не приймає оперативних рішень щодо

використання збройних сил. Роль президента в подоланні політичних криз у парламентських республіках полягає в проведенні консультацій з лідерами парламентських фракцій та сприянні формуванню коаліційного уряду. Президент може запропонувати компромісні варіанти виходу з кризи, проте не має повноважень нав'язати своє рішення. Арбітражна функція президента реалізується через авторитет посади, а не через владні повноваження. Конституційні обмеження повноважень президента в парламентських республіках включають принцип контрасигнації, за яким акти президента набувають чинності лише після підписання їх прем'єр-міністром або відповідальним міністром. Контрасигнація перекладає політичну відповідальність за дії президента на уряд [31, с. 380]. Президент як глава держави є політично нейтральним і не несе відповідальності за свої офіційні дії.

Повноваження президента у сфері помилування та амністії в парламентських республіках здійснюються за рекомендацією уряду або спеціального дорадчого органу. Президент не може самостійно прийняти рішення про звільнення від покарання або пом'якшення вироку. Право помилування використовується з метою гуманізації кримінальної політики та виправлення судових помилок. Процедура помилування передбачає ретельний розгляд клопотань засудженими особами через відповідні урядові інстанції, які готують рекомендації для президента. Глава держави формально приймає рішення про помилування, проте фактичний вибір кандидатур для цього акту милосердя здійснюється компетентними органами виконавчої влади. Така практика забезпечує об'єктивність та обґрунтованість рішень про помилування, оскільки вони ґрунтуються на експертному аналізі обставин справи та особистості засудженого. Фінансові повноваження президента обмежуються підписанням закону про державний бюджет, прийнятого парламентом. Президент не має права вносити зміни до бюджету або відмовитися від його підписання. Підписання бюджетного закону президентом є технічною процедурою, що завершує законодавчий процес без можливості впливу глави держави на фінансову політику держави. Парламент одноосібно визначає доходи

та видатки державного бюджету через демократичні процедури обговорення та голосування. Уряд розробляє проект бюджету та захищає його перед парламентськими комітетами, тоді як президент залишається осторонь цього процесу. Обов'язок президента підписати затверджений бюджет відображає його підпорядковане становище щодо парламенту та відсутність самостійних фінансових прерогатив у парламентській системі правління [87, с. 200]. Бюджетна політика повністю перебуває в компетенції парламенту та уряду, президент лише формально затверджує їхні рішення.

Повноваження президента щодо скликання позачергових сесій парламенту або референдумів здійснюються за ініціативою уряду або встановленого числа депутатів. Президент не може самостійно винести питання на всенародне голосування. Процедура призначення референдуму регулюється законом і передбачає участь парламенту в прийнятті такого рішення. Роль президента у формуванні судової влади обмежується призначенням суддів за рекомендацією спеціальних кваліфікаційних комісій або за поданням парламенту. Президент не може відмовитися призначити суддю, який пройшов встановлену процедуру відбору [32, с. 400]. Незалежність судової влади забезпечується виключенням можливості довільного впливу президента на формування суддівського корпусу.

Повноваження президента в надзвичайних ситуаціях у парламентських республіках реалізуються виключно на підставі рішень парламенту та за поданням уряду. Президент не може самостійно оголосити надзвичайний стан або військовий стан. Така процедура гарантує парламентський контроль за використанням надзвичайних повноважень. Політична відповідальність президента в парламентських республіках має специфічний характер через принцип безвідповідальності глави держави за офіційні дії. Президент може бути притягнутий до відповідальності лише у випадку порушення конституції або вчинення кримінального злочину. Процедура усунення президента з посади є виключною і застосовується вкрай рідко. Представницькі функції президента на міжнародній арені здійснюються в межах зовнішньої політики, визначеної урядом. Президент бере участь у міжнародних самітах, зустрічається з

іноземними лідерами [73, с. 35]. Проте всі домовленості, досягнуті президентом, потребують схвалення уряду та ратифікації парламентом.

Символічна роль президента як гаранта конституції та національної єдності становить основу його авторитету в парламентській республіці. Президент стоїть над політичною боротьбою і втілює безперервність державної влади. Позапартійний статус президента дозволяє йому бути символом нації для всіх громадян незалежно від їх політичних переконань. Повноваження президента в парламентських республіках є обмеженими, проте їх значення не слід недооцінювати. Президент забезпечує конституційну легітимність державної влади, сприяє політичній стабільності та виконує роль національного арбітра. Навіть за відсутності реальних владних повноважень інститут президентства зберігає ціннісне значення для демократичної системи правління.

Висновок до розділу 1

Проведений порівняльний аналіз повноважень президента у сучасних державах дозволяє зробити висновок про значну варіативність конституційно-правового статусу глави держави залежно від форми державного правління. У президентських республіках президент поєднує функції глави держави та глави виконавчої влади, володіючи широкими повноваженнями у сфері державного управління, зовнішньої політики та національної безпеки. Система стримувань і противаг забезпечує баланс між президентською владою та парламентським контролем через бюджетні повноваження законодавчого органу та процедуру імпідменту. Конституційна модель президентської республіки передбачає суворе розмежування гілок влади, за якого президент не може бути членом парламенту, а парламент не має права висловити недовіру президенту.

Напівпрезидентські системи правління характеризуються подвійною природою виконавчої влади, що створює складну систему взаємодії між президентом, прем'єр-міністром та парламентом. Розподіл повноважень між

президентом та главою уряду залежить від конкретної конституційної моделі та політичної кон'юнктури, зокрема наявності або відсутності ситуації коабітації. Президент у напівпрезидентських республіках зберігає значні повноваження у сфері зовнішньої політики, оборони та забезпечення національної безпеки, виконуючи роль арбітра та гаранта національної єдності. Особливістю таких систем є можливість зміщення балансу влади між президентом та прем'єр-міністром залежно від результатів парламентських виборів.

Парламентські республіки демонструють принципово інший підхід до визначення ролі президента в системі державної влади, де глава держави виконує переважно церемоніальні та представницькі функції. Повноваження президента в парламентських республіках мають формальний характер і здійснюються за поданням або згодою уряду та парламенту, що відображає принцип парламентаризму. Конституційний принцип контрасигнації перекладає політичну відповідальність за дії президента на уряд, забезпечуючи політичну нейтральність глави держави. Роль президента в парламентських республіках полягає у забезпеченні конституційної легітимності державної влади та виконанні функції національного арбітра понад партійними розбіжностями.

Порівняльний аналіз трьох моделей президентської влади свідчить про універсальність певних функцій глави держави незалежно від форми правління, зокрема представництва країни на міжнародній арені, гарантування конституції та символізації національної єдності. Водночас обсяг реальних владних повноважень президента варіюється від максимального в президентських республіках через змінний у напівпрезидентських системах до мінімального в парламентських республіках. Ефективність функціонування інституту президентства залежить не стільки від обсягу формальних повноважень, скільки від збалансованості конституційної моделі та наявності дієвих механізмів стримувань і противаг між гілками влади.

Розуміння особливостей різних моделей президентської влади має практичне значення для вдосконалення конституційно-правового статусу президента в Україні. Досвід функціонування президентських,

напівпрезидентських та парламентських республік демонструє необхідність чіткого конституційного визначення повноважень глави держави, механізмів його взаємодії з іншими органами влади та процедур притягнення до відповідальності. Вибір оптимальної моделі президентської влади має враховувати історичні традиції, політичну культуру суспільства та реальний стан розвитку демократичних інститутів, забезпечуючи баланс між ефективністю державного управління та запобіганням концентрації влади в руках однієї особи.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В УКРАЇНІ

2.1. Конституційно-правовий статус Президента України та його повноваження

Конституція України 1996 року визначає Президента як главу держави, який виступає від імені України, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадяни. Конституційно-правовий статус Президента України сформувався у процесі складної трансформації форми державного правління від напівпрезидентської до парламентсько-президентської моделі. Еволюція президентських повноважень відображає пошуки оптимального балансу між необхідністю сильної виконавчої влади та запобіганням авторитарним тенденціям. Виборча легітимність Президента України забезпечується через прямі загальні вибори на п'ятирічний термін із можливістю одноразового переобрання. Конституція встановлює, що Президентом може бути громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед виборами років [37]. Така процедура обрання надає Президенту незалежну від парламенту легітимність та робить його ключовою фігурою в системі державної влади.

Повноваження Президента України у сфері виконавчої влади включають призначення за згодою Верховної Ради Прем'єр-міністра України та припинення його повноважень. Президент також призначає за поданням Прем'єр-міністра членів Кабінету Міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади. Конституційна реформа 2004 року та подальші зміни 2014 року суттєво модифікували розподіл повноважень між Президентом та урядом на користь посилення парламентаризму. Законодавчі повноваження Президента охоплюють право законодавчої ініціативи, підписання та промульгації законів, прийнятих

Верховною Радою. Президент має право вето щодо законів з наступним поверненням їх до парламенту для повторного розгляду [82, с. 30]. Подолання президентського вето вимагає підтримки не менше двох третин від конституційного складу Верховної Ради, що робить це повноваження ефективним інструментом впливу на законодавчий процес.

Повноваження Президента як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України мають особливе значення для забезпечення обороноздатності держави. Президент призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил, інших військових формувань. У разі збройної агресії проти України Президент приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану. Статус Верховного Головнокомандувача надає Президенту безпосереднє керівництво військовою організацією держави та забезпечує єдність командування у сфері національної оборони. Призначення вищого військового командування дозволяє главі держави формувати професійне керівництво збройних сил та гарантувати їхню підпорядкованість конституційній владі. Право приймати рішення про мобілізацію та введення воєнного стану забезпечує оперативність реагування на військові загрози без необхідності тривалих парламентських процедур у критичних ситуаціях. Зовнішньополітичні повноваження Президента включають представництво України у міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладення міжнародних договорів. Президент приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України. Представництво держави Президентом на міжнародній арені забезпечує єдність зовнішньополітичного курсу та підкреслює суверенний статус України у системі міжнародних відносин. Керівництво зовнішньополітичною діяльністю дозволяє Президенту визначати стратегічні пріоритети міжнародної політики держави та координувати роботу дипломатичних установ. Право укладати міжнародні договори надає главі держави інструмент формування договірно-правової бази відносин з іншими країнами та міжнародними організаціями відповідно до

національних інтересів України [76, с. 140]. Такі повноваження дозволяють главі держави формувати зовнішньополітичний курс України та представляти національні інтереси на міжнародній арені.

Кадрові повноваження Президента охоплюють широке коло призначень на державні посади, включаючи суддів Конституційного Суду України, суддів безстрокового призначення. Президент вносить до Верховної Ради подання про призначення на посаду Голови Національного банку України та про його звільнення. Призначення Президента потребують різного ступеня парламентського схвалення залежно від характеру посади. Призначення суддів Конституційного Суду дозволяє Президенту впливати на формування органу конституційної юрисдикції, який здійснює тлумачення основного закону та контроль за конституційністю нормативних актів. Участь у призначенні суддів безстрокового призначення забезпечує залучення глави держави до формування професійного суддівського корпусу та гарантує незалежність судової влади через надання суддям стабільного статусу. Внесення подання про призначення Голови Національного банку відображає роль Президента у визначенні керівництва установою, що формує грошово-кредитну політику держави.

Нормотворчі повноваження Президента реалізуються через видання указів та розпоряджень, які є обов'язковими до виконання на території України. Акти Президента видаються на основі та на виконання Конституції і законів України. Укази Президента можуть регулювати широке коло суспільних відносин, проте не можуть суперечити Конституції та законам або втручатися у сферу виключної компетенції парламенту. Президентські укази становлять підзаконні нормативні акти, що деталізують механізми реалізації конституційних норм та законодавчих положень у конкретних сферах державного управління. Обмеження нормотворчої діяльності Президента принципом верховенства закону гарантує дотримання конституційного поділу влади та запобігає узурпації законодавчих функцій виконавчою гіллою. Розпорядження Президента мають організаційно-розпорядчий характер та регулюють поточні питання функціонування підпорядкованих йому органів і служб. Повноваження Президента у сфері

національної безпеки включають очолювання Ради національної безпеки і оборони України, яка координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки. Президент вносить до Верховної Ради подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил. Очолювання Ради національної безпеки і оборони дозволяє Президенту консолідувати зусилля різних державних органів для забезпечення безпеки держави та координувати їхню діяльність відповідно до єдиної стратегії. Внесення подання про оголошення стану війни відображає конституційний баланс між президентськими прерогативами у сфері оборони та парламентським контролем за найбільш серйозними рішеннями щодо військових дій держави [12, с. 12]. Така концентрація повноважень у сфері безпеки відображає роль Президента як гаранта державного суверенітету.

Право Президента на розпуск Верховної Ради може бути реалізоване у випадку, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. Президент також має право достроково припинити повноваження парламенту, якщо протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів не сформовано його персональний склад. Такі повноваження обмежені конституційними процедурами та не можуть використовуватися в останні шість місяців повноважень Президента або під час воєнного стану. Щодо внесення законопроектів до Верховної Ради дозволяють главі держави ініціювати законодавчі зміни з питань, що належать до його компетенції. Президент може вносити законопроекти з будь-яких питань, які регулюються законами [96, с. 204]. Законодавча ініціатива Президента має пріоритетний характер розгляду у парламенті, що підкреслює особливий статус глави держави.

Церемоніальні функції Президента включають прийняття вірчих і відкличних грамот дипломатичних представників іноземних держав, нагородження державними нагородами, присвоєння вищих військових звань. Президент приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства, надання притулку в Україні. Такі функції

підкреслюють символічну роль Президента як глави держави та втілення національної єдності.

Повноваження Президента у сфері судової влади обмежуються поданням кандидатур для призначення суддів та участю у формуванні органів суддівського самоврядування. Президент призначає одну третину складу Конституційного Суду України. Конституційна реформа правосуддя обмежила вплив Президента на судову владу, зміцнивши незалежність судів. Обмежений характер президентських повноважень у судовій сфері відображає конституційний принцип незалежності судової влади від інших гілок державної влади. Призначення лише третини складу Конституційного Суду забезпечує збалансоване формування органу конституційної юрисдикції через участь різних гілок влади у цьому процесі. Реформа правосуддя спрямована на посилення інституційної спроможності судів та мінімізацію можливостей політичного впливу на судові рішення через кадрові призначення. Право помилування належить до особистих повноважень Президента України та здійснюється без контрасигнації інших органів влади. Президент може звільнити від покарання або пом'якшити покарання особам, засудженим за злочини. Комісія з питань помилування при Президентові України готує рекомендації щодо застосування цього повноваження.

Особистий характер права помилування підкреслює виняткову природу цього повноваження як прояву гуманності та милосердя глави держави щодо засуджених осіб. Відсутність необхідності контрасигнації забезпечує самотійність Президента у прийнятті рішень про помилування без втручання інших органів влади. Комісія з питань помилування здійснює попередній розгляд клопотань засуджених та готує обґрунтовані рекомендації для Президента на основі аналізу обставин справи та особистості засудженого. Фінансові повноваження Президента включають подання до Верховної Ради щорічного послання про внутрішнє і зовнішнє становище України, в якому можуть міститися пропозиції щодо бюджетної політики. Президент не має права самотійно формувати державний бюджет, ця функція належить Кабінету

Міністрів. Щорічне послання Президента визначає стратегічні пріоритети розвитку держави та може впливати на бюджетну політику через формування порядку денного національних пріоритетів. Відсутність у Президента права формувати бюджет відображає парламентсько-президентський характер української системи правління, де уряд несе основну відповідальність за фінансово-економічну політику. Кабінет Міністрів розробляє проект державного бюджету на основі економічних прогнозів та пріоритетів соціально-економічного розвитку, затверджених парламентом. Президентські пропозиції щодо бюджетної політики мають рекомендаційний характер та можуть бути враховані урядом при підготовці бюджетного проекту залежно від їхньої обґрунтованості та політичної доцільності [87, с. 200]. Парламентський контроль за бюджетними повноваженнями забезпечує баланс між виконавчою та законодавчою владою.

Повноваження Президента у сфері місцевого самоврядування обмежуються призначенням та звільненням голів місцевих державних адміністрацій. Президент призначає голів обласних та районних державних адміністрацій за поданням Кабінету Міністрів [4, с. 10]. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування обмежили можливості Президента впливати на регіональну політику. Конституційна відповідальність Президента України реалізується через процедуру імпічменту у разі вчинення державної зради або іншого злочину. Верховна Рада може усунути Президента з поста в порядку імпічменту більшістю не менш як три чверті голосів від її конституційного складу. Процедура імпічменту передбачає створення спеціальної тимчасової слідчої комісії, висновок якої розглядається Верховною Радою. Взаємодія Президента з Верховною Радою базується на конституційному розподілі повноважень та механізмах взаємного стримування. Президент звертається з щорічними та позачерговими посланнями до парламенту, які заслуховуються на пленарних засіданнях. Парламент контролює Президента через затвердження його ключових призначень, схвалення указів про введення надзвичайних правових режимів.

Гарантії діяльності Президента включають недоторканність його особи на час виконання повноважень, матеріальне та організаційне забезпечення. Президент не може бути притягнутий до кримінальної або адміністративної відповідальності, затриманий чи заарештований. Після припинення повноважень колишній Президент зберігає недоторканність за дії, вчинені у зв'язку з виконанням президентських функцій. Конституційна гарантія недоторканності забезпечує можливість Президента виконувати свої обов'язки без страху персонального переслідування з боку політичних опонентів або правоохоронних органів. Захист від кримінального чи адміністративного переслідування під час каденції дозволяє главі держави приймати рішення виключно на основі державних інтересів без урахування можливих особистих наслідків. Збереження недоторканності після завершення повноважень за дії, пов'язані з виконанням президентських функцій, гарантує захист колишнього Президента від політично вмотивованого переслідування за рішення, прийняті в інтересах держави.

Матеріальне та організаційне забезпечення Президента включає офіційну резиденцію, транспорт, охорону та інші необхідні ресурси для здійснення повноважень глави держави. Таке забезпечення створює умови для ефективної роботи Президента та підкреслює високий статус цієї посади в державній ієрархії. Фінансування діяльності Президента здійснюється з державного бюджету та передбачає прозорість використання бюджетних коштів відповідно до встановлених процедур. Система стримувань і противаг у відносинах Президента з іншими органами влади включає парламентський контроль через затвердження бюджету, схвалення міжнародних договорів, призначення посадових осіб. Конституційний Суд має право перевіряти конституційність актів Президента за зверненнями уповноважених суб'єктів. Парламентський контроль обмежує президентську владу через необхідність узгодження найбільш значущих рішень з народним представництвом та забезпечує демократичний характер державного управління. Затвердження бюджету парламентом дозволяє законодавцям впливати на пріоритети розподілу державних ресурсів та контролювати фінансову діяльність виконавчої влади. Схвалення міжнародних

договорів Верховною Радою гарантує, що зовнішньополітичні зобов'язання держави відповідають національним інтересам та мають широку політичну підтримку. Конституційний контроль за актами Президента забезпечує верховенство Конституції та запобігає перевищенню главою держави своїх повноважень через судовий механізм перевірки законності президентських рішень [95, с. 250]. Незалежні медіа та громадянське суспільство здійснюють громадський контроль за діяльністю Президента.

2.2. Механізми реалізації повноважень Президента України в умовах воєнного стану

Воєнний стан в Україні, введений у відповідь на повномасштабну збройну агресію Російської Федерації, суттєво вплинув на механізми реалізації президентських повноважень. Конституція України та Закон України "Про правовий режим воєнного стану" визначають правові засади функціонування органів державної влади в особливих умовах. Президент як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил отримує додаткові повноваження, необхідні для ефективного керівництва обороною держави та забезпечення національної безпеки. Процедура введення воєнного стану передбачає прийняття Президентом відповідного указу на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, затвердженої Верховною Радою. Указ Президента про введення воєнного стану набирає чинності з моменту його оприлюднення після затвердження парламентом [83, с. 45]. Така процедура забезпечує баланс між необхідністю оперативного реагування на загрози та дотриманням конституційних принципів розподілу влади.

Повноваження Президента в умовах воєнного стану включають формування і ліквідацію у разі необхідності відповідно до законів України військових адміністрацій. Військові адміністрації здійснюють свої повноваження на території, де введено воєнний стан, замінюючи органи місцевого самоврядування. Призначення керівників військових адміністрацій

здійснюється Президентом за поданням Кабінету Міністрів або Командувача Об'єднаних сил Збройних Сил України. Створення військових адміністрацій дозволяє Президенту забезпечити ефективне управління територіями в умовах збройної агресії, коли цивільні органи влади не можуть повноцінно виконувати свої функції. Заміна органів місцевого самоврядування військовими адміністраціями зумовлена необхідністю централізації управління та швидкого реагування на виклики воєнного часу. Процедура призначення керівників військових адміністрацій за поданням Кабінету Міністрів або військового командування забезпечує професійність та компетентність осіб, які очолюють ці тимчасові органи влади. Розширені повноваження Президента у сфері управління Збройними Силами дозволяють оперативно приймати рішення з питань стратегічного планування та ведення бойових дій. Президент затверджує плани застосування Збройних Сил, інших військових формувань та правоохоронних органів. Затвердження планів застосування військових формувань забезпечує координацію дій різних силових структур під єдиним керівництвом Верховного Головнокомандувача. Оперативність прийняття рішень у воєнний час вимагає концентрації командних повноважень у руках Президента без необхідності тривалих узгоджувальних процедур з іншими органами влади. Стратегічне планування під керівництвом глави держави дозволяє визначати довгострокові цілі військових операцій та розподіляти ресурси для досягнення перемоги над агресором [38, с. 102]. Верховний Головнокомандувач визначає стратегію воєнних дій, приймає рішення про використання окремих видів та родів військ.

Кадрові повноваження Президента в умовах воєнного стану охоплюють призначення та звільнення командувачів видів і окремих родів військ, командувачів оперативних командувань. Президент присвоює вищі військові звання генералів та адміралів у прискореному порядку. Оперативність кадрових рішень має вирішальне значення для ефективності військового командування та управління. Координаційна роль Президента реалізується через Ставку Верховного Головнокомандувача, яка є консультативно-дорадчим органом з

питань оборони держави. Ставка розробляє пропозиції щодо стратегічного планування застосування Збройних Сил та інших військових формувань [61, с. 110]. Рішення Ставки впроваджуються через укази Президента та розпорядження Верховного Головнокомандувача.

Нормотворчі повноваження Президента в умовах воєнного стану дозволяють видавати укази з питань забезпечення оборони держави, які можуть передбачати тимчасові обмеження конституційних прав і свобод. Президент приймає рішення про мобілізацію, встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду. Такі укази мають відповідати Конституції та міжнародним зобов'язанням України у сфері прав людини. Розширення нормотворчих повноважень Президента в умовах воєнного стану зумовлене необхідністю оперативного реагування на виклики збройної агресії та мобілізації всіх ресурсів держави для забезпечення оборони. Можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод громадян має виняткову природу та застосовується виключно в межах, необхідних для захисту національної безпеки. Конституційні та міжнародні обмеження президентських повноважень гарантують, що навіть у воєнний час не порушуються фундаментальні права людини та дотримуються стандарти міжнародного гуманітарного права. Рішення про мобілізацію дозволяє Президенту залучити громадян до Збройних Сил та інших військових формувань для посилення обороноздатності держави під час збройного конфлікту. Встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду забезпечує контроль за переміщенням осіб через державний кордон та запобігає витоку стратегічно важливої інформації або несанкціонованому виїзду осіб, які підлягають мобілізації.

Повноваження Президента у сфері міжнародного співробітництва набувають особливого значення в умовах воєнного стану. Президент веде переговори з главами іноземних держав та міжнародних організацій щодо надання військової та фінансової допомоги Україні. Укладення міжнародних угод про постачання зброї та військової техніки здійснюється за участю Президента як Верховного Головнокомандувача. Міжнародне співробітництво

під керівництвом Президента забезпечує залучення зовнішньої підтримки для посилення обороноспроможності держави та отримання необхідних ресурсів для ведення бойових дій. Переговори на найвищому рівні дозволяють оперативно узгоджувати умови надання військової допомоги та координувати дії з міжнародними партнерами. Особиста участь Президента у укладенні угод про постачання озброєння підкреслює стратегічне значення цих домовленостей для національної безпеки та забезпечує політичну підтримку міжнародної військової допомоги на найвищому рівні. Взаємодія Президента з Верховною Радою в умовах воєнного стану передбачає регулярне інформування парламенту про стан оборони країни та хід бойових дій. Президент вносить до Верховної Ради подання про продовження строку дії воєнного стану. Інформування парламенту забезпечує прозорість діяльності Президента навіть у воєнних умовах та дозволяє народним представникам здійснювати демократичний контроль за використанням надзвичайних повноважень глави держави [23, с. 264]. Парламентський контроль за діяльністю Президента зберігається навіть в умовах воєнного стану, що забезпечує демократичний характер управління.

Фінансові повноваження Президента в умовах воєнного стану включають участь у перерозподілі бюджетних коштів на потреби оборони. Президент може ініціювати внесення змін до державного бюджету через подання відповідних законопроектів. Рада національної безпеки і оборони за участю Президента розробляє пропозиції щодо фінансування оборонних потреб. Інформаційна політика Президента в умовах воєнного стану спрямована на консолідацію суспільства та протидію ворожій пропаганді. Президент звертається до громадян України з посланнями, інформує про ситуацію на фронті та міжнародну підтримку [2, с. 2]. Комунікаційна стратегія глави держави має вирішальне значення для підтримання морального духу нації.

Повноваження Президента щодо координації діяльності органів виконавчої влади реалізуються через Раду національної безпеки і оборони України. РНБО розробляє та подає Президентові пропозиції з питань внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки. Рішення РНБО

вводяться в дію указами Президента після їх затвердження. Рада національної безпеки і оборони функціонує як координаційний орган, що забезпечує узгодження позицій різних відомств з питань національної безпеки під керівництвом Президента. Розробка пропозицій РНБО базується на аналізі загроз безпеці держави та експертних оцінках представників силових структур, дипломатичного корпусу та інших компетентних органів. Затвердження рішень РНБО президентськими указами надає їм обов'язкового характеру та забезпечує юридичну основу для реалізації заходів у сфері національної безпеки. Механізм взаємодії Президента з військовим командуванням передбачає безпосереднє отримання доповідей від Головнокомандувача Збройних Сил та командувачів оперативних командувань. Президент проводить наради з питань безпеки та оборони за участю керівників силових відомств. Оперативність прийняття рішень забезпечується прямими каналами комунікації між Верховним Головнокомандувачем та військовим керівництвом.

Безпосередні доповіді військових командувачів дозволяють Президенту отримувати актуальну інформацію про оперативну обстановку без посередників та приймати обґрунтовані рішення на основі реальної ситуації на полі бою. Регулярні наради з керівниками силових відомств забезпечують координацію дій різних структур безпекового сектору та узгодження стратегії оборони держави. Прямі канали комунікації виключають бюрократичні затримки у передачі інформації та дозволяють швидко реагувати на зміни оперативної обстановки. Контроль Президента за дотриманням прав людини в умовах воєнного стану здійснюється через моніторинг застосування обмежувальних заходів. Президент забезпечує, щоб тимчасові обмеження конституційних прав були пропорційними загрозам національній безпеці. Моніторинг застосування обмежувальних заходів передбачає перевірку виправданості та необхідності кожного обмеження прав громадян з точки зору захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Принцип пропорційності вимагає, щоб обсяг обмежень конституційних прав не перевищував мінімально необхідного рівня для досягнення легітимної мети забезпечення національної безпеки. Президент як

гарант Конституції несе відповідальність за дотримання балансу між потребами оборони та захистом фундаментальних прав людини навіть у надзвичайних умовах воєнного стану [29, с. 48]. Уповноважений Верховної Ради з прав людини інформує Президента про випадки порушень прав громадян.

Механізм реалізації повноважень Президента у сфері мобілізації включає прийняття рішень про оголошення чергових призовів громадян на військову службу. Президент підписує укази про мобілізацію, визначає її масштаби та черговість [40, с. 30]. Кабінет Міністрів забезпечує виконання мобілізаційних заходів під загальним керівництвом Президента. Дипломатична діяльність Президента в умовах воєнного стану спрямована на зміцнення міжнародної підтримки України та ізоляцію агресора. Президент бере участь у міжнародних самітах, веде переговори з лідерами іноземних держав. Результати дипломатичних зусиль Президента включають надання Україні фінансової допомоги, постачання озброєнь та запровадження санкцій проти країни-агресора.

Повноваження Президента щодо введення надзвичайного стану на окремих територіях можуть застосовуватися паралельно з воєнним станом для реагування на техногенні або природні катастрофи. Президент координує діяльність органів виконавчої влади щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Національна система цивільного захисту функціонує під загальним керівництвом глави держави. Механізм забезпечення конституційної законності в умовах воєнного стану передбачає можливість звернення Президента до Конституційного Суду з питань відповідності нормативних актів Конституції. Президент ініціює конституційний контроль за актами, прийнятими в умовах воєнного стану [95, с. 250]. Конституційний Суд розглядає такі звернення в пріоритетному порядку.

Повноваження Президента щодо забезпечення територіальної цілісності України реалізуються через координацію зусиль усіх гілок влади та силових структур. Президент очолює процес деокупації тимчасово захоплених територій, визначає стратегію їх звільнення. Відновлення конституційного порядку на

деокупованих територіях здійснюється під контролем Президента як гаранта територіальної цілісності. Координація зусиль різних гілок влади під керівництвом Президента забезпечує комплексний підхід до захисту суверенітету держави через об'єднання військових, дипломатичних, економічних та інформаційних ресурсів. Очолювання процесу деокупації дозволяє Президенту визначати пріоритетні напрямки звільнення окупованих територій та розподіляти сили і засоби для досягнення цієї стратегічної мети. Відновлення конституційного порядку на звільнених територіях передбачає поновлення роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та забезпечення верховенства права після періоду окупації.

Соціальна політика Президента в умовах воєнного стану спрямована на підтримку постраждалих від війни громадян, внутрішньо переміщених осіб та ветеранів. Президент ініціює програми соціального захисту та реабілітації. Укази Президента встановлюють додаткові гарантії для військовослужбовців та членів їх сімей. Підтримка постраждалих від війни громадян включає надання гуманітарної допомоги, житлових та фінансових компенсацій особам, які втратили майно внаслідок бойових дій. Програми реабілітації спрямовані на фізичне та психологічне відновлення ветеранів та цивільних осіб, які зазнали травм під час війни. Додаткові гарантії для військовослужбовців охоплюють пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, освітні можливості та підтримку у працевлаштуванні після завершення служби. Постконфліктне планування та підготовка до відбудови країни здійснюються за участю Президента через формування стратегічних документів. Президент координує розробку планів відновлення інфраструктури та економіки після припинення бойових дій. Стратегічне планування відбудови передбачає визначення пріоритетів реконструкції зруйнованих об'єктів, залучення міжнародної фінансової допомоги та створення сприятливих умов для економічного відновлення. Координація планів відбудови під керівництвом Президента забезпечує узгодженість дій різних державних органів та ефективне використання обмежених ресурсів для максимально швидкого відновлення

країни. Розробка стратегічних документів відбудови враховує необхідність модернізації інфраструктури, створення нових робочих місць та забезпечення сталого економічного розвитку після завершення конфлікту [51, с. 102]. Міжнародні партнери залучаються до процесу відбудови через дипломатичні канали Президента.

2.3. Перспективи реформування інституту президентства в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду

Реформування інституту президентства в Україні залишається актуальним питанням конституційного розвитку держави, оскільки існуюча модель президентської влади демонструє певні недоліки та потребує вдосконалення. Досвід зарубіжних країн надає цінний матеріал для аналізу різних моделей організації президентської влади та їх адаптації до українських реалій. Перспективи конституційної реформи мають враховувати як успішні практики демократичних держав, так і специфічні умови розвитку України. Досвід президентських республік, зокрема США, демонструє переваги чіткого розмежування повноважень між гілками влади та персональної відповідальності президента за державну політику. Запозичення елементів американської моделі може включати посилення механізмів стримувань і противаг між Президентом та Верховною Радою [9, с. 43]. Водночас повне копіювання президентської моделі є неприйнятним через відмінності в політичній культурі та історичних традиціях.

Французька модель напівпрезиденталізму пропонує механізми гнучкої адаптації до різних політичних конфігурацій через феномен коабітації. Запровадження елементів французької системи в Україні може передбачати чіткіше розмежування повноважень між Президентом та Прем'єр-міністром у сферах зовнішньої та внутрішньої політики. Досвід Франції показує можливість збереження стабільності державного управління навіть за умов політичного

протистояння між президентом та парламентською більшістю. Механізм коабітації дозволяє уникнути конституційних криз через чітке визначення сфер відповідальності кожної інституції виконавчої влади залежно від політичної ситуації. Розмежування повноважень між Президентом та Прем'єр-міністром створює систему внутрішніх противаг, де глава держави зосереджується на стратегічних питаннях зовнішньої політики та безпеки, тоді як прем'єр-міністр керує поточними справами внутрішньої політики. Французький досвід демонструє, що конституційно закріплена дуалістична виконавча влада може функціонувати ефективно навіть за умов різної партійної приналежності президента та уряду.

Польський досвід парламентсько-президентської республіки демонструє можливість збалансування президентських повноважень з парламентським контролем через механізм законодавчого вето та участь у формуванні уряду. Україна може запозичити польську практику конституційного врегулювання повноважень Президента як арбітра між різними гілками влади. Польська модель передбачає достатні повноваження президента для впливу на законодавчий процес без домінування над парламентом. Механізм законодавчого вето у Польщі дозволяє президенту стримувати парламентську більшість та захищати конституційні принципи від можливих зловживань законодавчою владою. Участь президента у формуванні уряду через призначення прем'єр-міністра забезпечує баланс між народним мандатом глави держави та парламентською відповідальністю кабінету міністрів. Арбітражна роль президента передбачає посередництво у конфліктах між різними гілками влади та гарантування конституційного порядку без прямого втручання у компетенцію інших органів. Запозичення польського досвіду може сприяти формуванню в Україні збалансованої системи влади, де президент має достатні повноваження для забезпечення стабільності держави, але не може узурпувати функції парламенту чи уряду. Конституційне врегулювання арбітражних функцій створює механізми вирішення міжінституційних конфліктів через правові процедури замість політичного протистояння [25, с. 25]. Право вето з можливістю його подолання

кваліфікованою більшістю парламенту забезпечує баланс між законодавчою та виконавчою владою.

Перспективи реформування інституту президентства включають уточнення повноважень Президента у сфері виконавчої влади через чітке розмежування компетенції глави держави та Кабінету Міністрів. Конституційна модель має визначити, які сфери управління належать до виключної компетенції Президента, а які - до компетенції уряду. Такі зміни дозволять уникнути дублювання функцій та конфліктів повноважень між різними органами виконавчої влади. Чітке розмежування компетенції усуває невизначеність у розподілі відповідальності між Президентом та урядом, що підвищує ефективність державного управління через встановлення прозорих меж повноважень кожної інституції. Визначення виключної компетенції Президента у стратегічних сферах національної безпеки та зовнішньої політики дозволяє главі держави зосередитися на довгострокових пріоритетах без втручання у поточне адміністративне управління. Закріплення урядової відповідальності за соціально-економічну політику створює умови для ефективної реалізації програм розвитку під парламентським контролем.

Реформування механізму формування Кабінету Міністрів має на меті створення ефективного та відповідального перед парламентом уряду. Перспективним напрямком є запровадження обов'язкового схвалення парламентом програми діяльності уряду та персонального складу Кабінету Міністрів. Президент зберігатиме право призначення Прем'єр-міністра, проте має враховувати розподіл сил у Верховній Раді. Парламентське схвалення урядової програми посилює демократичну легітимність виконавчої влади та забезпечує відповідність діяльності уряду очікуванням народного представництва. Затвердження персонального складу Кабінету Міністрів парламентом створює механізм контролю за професійністю та доброчесністю міністрів ще на етапі їх призначення. Врахування президентом парламентського розподілу сил при призначенні прем'єр-міністра запобігає формуванню урядів меншості та забезпечує стабільність виконавчої влади.

Вдосконалення законодавчих повноважень Президента може включати конституційне закріплення процедури президентського вето з чітким визначенням строків та підстав для його застосування. Зарубіжний досвід показує ефективність розмежування відкладального та абсолютного вето залежно від характеру законодавчого акту. Встановлення чітких строків для реалізації права вето гарантує правову визначеність та запобігає невиправданим затримкам у законодавчому процесі через невизначеність позиції Президента. Розмежування типів вето дозволяє диференціювати президентський вплив залежно від конституційної значущості законодавчих актів, надаючи посилений захист фундаментальним конституційним принципам через абсолютне вето [71, с. 190]. Україна може запровадити практику обов'язкового обґрунтування президентом причин застосування вето.

Реформа повноважень Президента у сфері національної безпеки має забезпечити ефективне керівництво обороною держави при збереженні парламентського контролю. Конституційне закріплення статусу Президента як Верховного Головнокомандувача потребує деталізації через прийняття спеціального законодавства [38, с. 105]. Досвід країн НАТО демонструє необхідність чіткого розподілу повноважень між політичним та військовим керівництвом. Перспективним напрямком конституційної реформи є запровадження механізму конституційної відповідальності Президента за межами процедури імпічменту. Зарубіжний досвід пропонує модель звернення до Конституційного Суду з питань оскарження актів Президента. Розширення можливостей конституційного контролю за діяльністю Президента зміцнить принцип верховенства права.

Реформування виборчої системи обрання Президента може включати зміну вимог до кандидатів, процедури висування та фінансування виборчих кампаній. Досвід європейських демократій показує необхідність прозорого та справедливого виборчого процесу. Україна може запровадити додаткові механізми громадського контролю за виборами Президента. Перегляд вимог до кандидатів у президенти спрямований на забезпечення високої кваліфікації та

добročесності осіб, які претендують на найвищу державну посаду, через встановлення чітких критеріїв освіти, досвіду та відсутності корупційних правопорушень. Вдосконалення процедури висування кандидатів може включати підвищення порогу підписів виборців або запровадження системи попередніх праймеріз для відбору найбільш підготовлених претендентів. Реформування фінансування виборчих кампаній передбачає встановлення граничних розмірів витрат кандидатів, прозорість джерел фінансування та державну підтримку кандидатів для забезпечення рівних можливостей.

Механізми громадського контролю за виборами включають участь незалежних спостерігачів на всіх етапах виборчого процесу, відкритість підрахунку голосів та можливість оскарження результатів голосування через судові інстанції. Залучення міжнародних спостерігачів додатково гарантує відповідність виборів демократичним стандартам та посилює довіру суспільства до легітимності обраного Президента. Вдосконалення інституту президентських указів передбачає чітке визначення меж нормотворчої діяльності Президента та механізмів парламентського контролю за президентськими актами. Конституційна реформа має встановити перелік питань, з яких Президент може видавати укази. Визначення переліку питань президентського нормотворення запобігає перевищенню главою держави своїх повноважень та втручанню у законодавчу сферу через обмеження предметної юрисдикції президентських актів. Механізми парламентського контролю можуть включати право Верховної Ради скасовувати президентські укази, що суперечать законам, або обов'язкове подання найбільш значущих указів на парламентське схвалення. Встановлення чітких меж нормотворчості Президента через конституційне закріплення сфер, де укази не можуть застосовуватися, гарантує верховенство закону та запобігає підміні законодавчих процедур президентським регулюванням. Судовий контроль за конституційністю президентських указів додатково забезпечує дотримання правових меж президентської нормотворчості через можливість оскарження актів глави держави до Конституційного Суду [68, с. 22]. Зарубіжний

досвід демонструє ефективність процедури контрасигнації президентських актів прем'єр-міністром або відповідальними міністрами.

Перспективи розвитку інституту Адміністрації Президента включають законодавче врегулювання її статусу, повноважень та структури. Зарубіжний досвід показує необхідність обмеження апарату Президента допоміжними та консультативними функціями. Адміністрація Президента не має підміняти Кабінет Міністрів у виконанні управлінських функцій. Законодавче врегулювання статусу Адміністрації Президента передбачає чітке визначення її організаційної структури, чисельності персоналу та джерел фінансування через прийняття спеціального закону, що виключить довільне розширення президентського апарату. Обмеження функцій Адміністрації допоміжною та консультативною роллю гарантує, що вона забезпечує діяльність Президента через підготовку аналітичних матеріалів та організаційну підтримку без втручання у компетенцію виконавчих органів влади. Заборона підміни урядових функцій апаратом Президента запобігає формуванню паралельної системи управління та забезпечує конституційний розподіл повноважень між главою держави та урядом.

Прозорість діяльності Адміністрації Президента через оприлюднення її структури, бюджету та основних напрямків роботи посилює громадський контроль за використанням державних ресурсів президентським апаратом. Встановлення чіткої підзвітності керівника Адміністрації Президенту без права самостійного прийняття управлінських рішень підкреслює допоміжний характер цієї інституції. Реформування повноважень Президента у сфері місцевого самоврядування має врахувати процеси децентралізації та передачі повноважень на регіональний рівень. Досвід європейських країн демонструє обмежений вплив президента на місцеве самоврядування. Децентралізація передбачає зменшення президентського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування через визнання їхньої автономії у вирішенні питань місцевого значення. Європейська практика показує, що президент не повинен втручатися у поточну діяльність місцевих органів влади, обмежуючись загальним наглядом за

дотриманням конституції та законів на місцевому рівні. Передача повноважень на регіональний рівень зміцнює демократію через наближення прийняття рішень до громадян та посилює відповідальність місцевих органів перед виборцями. Обмеження президентських повноважень у сфері місцевого самоврядування сприяє розвитку справжньої автономії територіальних громад та запобігає надмірній централізації влади [60, с. 290]. Призначення голів місцевих державних адміністрацій може здійснюватися за конкурсною процедурою з мінімізацією політичного впливу.

Вдосконалення механізму розпуску парламенту Президентом потребує конституційного уточнення підстав та процедури застосування цього повноваження. Зарубіжний досвід показує необхідність обмеження права президента розпускати парламент чітко визначеними випадками політичної кризи. Україна може запровадити додаткові гарантії проти зловживання цим повноваженням. Конституційне уточнення підстав розпуску парламенту передбачає вичерпний перелік ситуацій, коли Президент може реалізувати це повноваження, таких як неспроможність сформувати уряд протягом визначеного строку або систематична відмова парламенту від виконання конституційних функцій. Чітка процедура застосування права розпуску включає обов'язкові консультації з керівництвом парламенту, головою уряду та можливо з Конституційним Судом перед прийняттям остаточного рішення. Додаткові гарантії проти зловживання можуть включати заборону розпуску парламенту протягом певного періоду після його обрання, під час воєнного стану або в останній рік президентської каденції.

Встановлення конституційних обмежень запобігає використанню права розпуску як інструменту політичного тиску на парламент та гарантує, що це повноваження застосовується виключно для подолання реальних інституційних криз. Обов'язкова мотивація рішення про розпуск парламенту та можливість його судового оскарження додатково забезпечують правомірність застосування цього надзвичайного повноваження. Перспективним напрямком реформування є посилення ролі Президента як арбітра між гілками влади та гаранта

конституційного ладу. Конституційна модель має передбачити механізми участі Президента у вирішенні конфліктів між Верховною Радою та Кабінетом Міністрів. Арбітражна функція Президента передбачає його посередництво у міжінституційних суперечках через проведення консультацій з конфліктуючими сторонами та пошук компромісних рішень без прямого втручання у їхню компетенцію. Механізми участі Президента у вирішенні конфліктів можуть включати скликання спільних нарад керівництва парламенту та уряду під головуванням глави держави, внесення пропозицій щодо подолання розбіжностей або звернення до Конституційного Суду за офіційним тлумаченням спірних конституційних норм. Роль гаранта конституційного ладу вимагає від Президента активної позиції у захисті конституційних принципів від їх порушення будь-якими органами влади через використання наявних конституційних повноважень. Посилення арбітражної ролі дозволяє Президенту забезпечувати баланс влади та стабільність конституційної системи без концентрації надмірних владних повноважень у руках однієї особи [69, с. 69]. Досвід напівпрезидентських республік демонструє ефективність арбітражної функції президента для забезпечення політичної стабільності.

Реформа повноважень Президента у сфері судової влади має забезпечити незалежність судів при збереженні участі глави держави у формуванні суддівського корпусу. Зарубіжний досвід пропонує моделі призначення суддів за участю спеціальних кваліфікаційних комісій. Президент може зберегти право призначення суддів вищих судів за поданням незалежних органів суддівського самоврядування. Перспективи конституційного закріплення додаткових гарантій діяльності Президента включають визначення механізмів захисту глави держави від політично мотивованих переслідувань. Водночас необхідно забезпечити можливість притягнення Президента до відповідальності за вчинення злочинів [29, с. 48]. Баланс між недоторканністю та підзвітністю Президента становить предмет конституційного регулювання.

Вдосконалення інституту президентських послань до парламенту та нації може включати законодавче визначення періодичності, змісту та процедури

розгляду таких звернень. Зарубіжний досвід показує ефективність щорічних послань президента як інструменту визначення стратегічних пріоритетів. Україна може запровадити обов'язкове парламентське обговорення президентських послань. Законодавче визначення періодичності президентських послань гарантує регулярність звітування глави держави перед парламентом та суспільством про стан справ у країні та напрямки державної політики на наступний період. Встановлення вимог до змісту послання забезпечує його інформативність через включення аналізу соціально-економічної ситуації, оцінки виконання попередніх завдань та конкретних пропозицій щодо законодавчих ініціатив. Процедура розгляду президентського послання парламентом передбачає його обговорення на пленарному засіданні з можливістю депутатів ставити запитання та висловлювати позиції фракцій щодо запропонованих пріоритетів.

Обов'язкове парламентське обговорення президентських послань перетворює їх із односторонніх декларацій на інструмент діалогу між главою держави та народним представництвом про стратегічні цілі розвитку країни. Щорічні послання дозволяють Президенту формувати національний порядок денний та мобілізувати громадську підтримку своїх ініціатив через публічну презентацію планів та досягнень. Перспективним напрямком реформи є конституційне врегулювання повноважень Президента в умовах надзвичайних правових режимів. Досвід демократичних країн демонструє необхідність чіткого обмеження надзвичайних повноважень президента у часі та предметі. Встановлення граничних строків дії надзвичайних повноважень без можливості їх автоматичного продовження запобігає перетворенню тимчасових надзвичайних заходів на постійний режим управління з обмеженням прав громадян. Предметне обмеження надзвичайних повноважень передбачає конституційне визначення конкретних сфер, у яких Президент може приймати рішення без звичайних процедур, виключаючи можливість довільного розширення цих повноважень під приводом надзвичайної ситуації. Парламентський контроль за використанням надзвичайних повноважень

включає обов'язкове схвалення введення надзвичайного стану, регулярне інформування законодавців про заходи, що вживаються, та право парламенту достроково припинити дію надзвичайного режиму. Судовий контроль за актами Президента, прийнятими в умовах надзвичайних режимів, гарантує захист конституційних прав громадян через можливість оскарження надмірних обмежень навіть у кризових обставинах [84, с. 70]. Конституційна модель має передбачити посилений парламентський та судовий контроль за застосуванням надзвичайних повноважень.

Реформування інституту президентства має враховувати необхідність збереження стабільності конституційного ладу та запобігання політичній кризі. Конституційні зміни мають бути результатом широкого громадського обговорення та політичного консенсусу. Досвід України показує ризики поспішних конституційних реформ без належного аналізу їх наслідків. Збереження стабільності конституційного ладу під час реформування президентських повноважень вимагає поступових змін без радикальної перебудови всієї системи влади, що може спричинити інституційний хаос та паралізувати державне управління. Широке громадське обговорення конституційних змін забезпечує легітимність реформ через залучення експертів, політичних сил та громадянського суспільства до формування нової конституційної моделі. Політичний консенсус між різними політичними силами гарантує стабільність прийнятих змін та запобігає їх перегляду після зміни політичної конфігурації влади.

Досвід поспішних конституційних реформ в Україні демонструє небезпеку прийняття змін під тиском політичної кон'юнктури без ретельного аналізу їхніх довгострокових наслідків для функціонування державних інституцій. Належний аналіз передбачає моделювання різних сценаріїв реалізації запропонованих змін та оцінку їхнього впливу на баланс влади і ефективність державного управління. Уникнення політичних криз вимагає виваженого підходу до реформування з урахуванням можливих ризиків дестабілізації під час перехідного періоду. Імплементація зарубіжного досвіду має враховувати специфічні умови

українського конституціоналізму, включаючи історичні традиції, політичну культуру, стан розвитку демократичних інститутів. Механічне копіювання іноземних моделей без адаптації до національних реалій може призвести до дисфункціональності інституту президентства. Історичні традиції України впливають на сприйняття суспільством ролі президента та очікування від цієї посади, що необхідно враховувати при визначенні обсягу президентських повноважень. Політична культура визначає реальні механізми взаємодії між гілками влади та може суттєво відрізнятися від формальних конституційних норм, тому запозичені інститути повинні відповідати усталеним практикам політичної поведінки. Стан розвитку демократичних інституцій впливає на спроможність системи стримувань і противаг ефективно функціонувати, оскільки слабкі інститути не зможуть належно контролювати президентську владу навіть за наявності досконалих конституційних механізмів. Адаптація зарубіжних моделей передбачає їх пристосування до українських умов через модифікацію окремих елементів та поступове впровадження з урахуванням готовності політичної системи до змін [59, с. 85]. Конституційна реформа має базуватися на поєднанні кращих світових практик з українською специфікою.

Висновок до розділу 2

Конституційно-правовий статус Президента України сформувався у процесі складної еволюції форми державного правління від напівпрезидентської до парламентсько-президентської республіки. Президент визначається Конституцією як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Повноваження Президента охоплюють широке коло сфер державного управління, включаючи виконавчу владу, законодавчий процес, зовнішню політику, національну безпеку та оборону. Конституційна реформа 2004 року та подальші зміни 2014 року суттєво модифікували баланс повноважень між

Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів на користь посилення парламентаризму. Система стримувань і противаг забезпечує демократичний характер президентської влади через парламентський контроль за ключовими призначеннями, схвалення указів про введення надзвичайних правових режимів та можливість імпічменту.

Механізми реалізації повноважень Президента України в умовах воєнного стану зазнали значних трансформацій, спрямованих на забезпечення ефективного керівництва обороною держави та національної безпеки. Президент як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил отримав додаткові повноваження щодо формування військових адміністрацій, призначення вищого командування, координації діяльності силових структур. Рада національної безпеки і оборони України стала центральним органом координації та контролю у сфері національної безпеки під головуванням Президента. Розширення президентських повноважень в умовах воєнного стану супроводжується збереженням парламентського контролю через затвердження указів про введення та продовження воєнного стану, що забезпечує конституційну легітимність надзвичайних заходів. Дипломатична діяльність Президента набула особливого значення для залучення міжнародної підтримки України та забезпечення постачання військової допомоги.

Перспективи реформування інституту президентства в Україні мають враховувати як кращий зарубіжний досвід, так і специфічні умови українського конституціоналізму. Досвід президентських республік демонструє переваги чіткого розмежування повноважень між гілками влади та персональної відповідальності президента за державну політику. Французька модель напівпрезиденталізму пропонує механізми гнучкої адаптації до різних політичних конфігурацій через інститут коабітації. Польський досвід парламентсько-президентської республіки показує можливість збалансування президентських повноважень з парламентським контролем через механізм законодавчого вето та участь у формуванні уряду. Конституційна реформа має забезпечити чітке розмежування повноважень між Президентом та Кабінетом

Міністрів, вдосконалити механізми парламентського контролю за виконавчою владою, посилити інститути конституційної відповідальності Президента.

Реформування інституту президентства потребує комплексного підходу, що охоплює як зміни до Конституції, так і вдосконалення поточного законодавства. Конституційне врегулювання має визначити вичерпний перелік повноважень Президента, механізми їх реалізації та процедури контролю з боку інших органів влади. Вдосконалення виборчої системи обрання Президента, процедури формування Кабінету Міністрів, механізму президентського вето та права розпуску парламенту становлять пріоритетні напрямки конституційної реформи. Посилення ролі Президента як арбітра між гілками влади та гаранта конституційного ладу має поєднуватися з розвитком механізмів парламентської та судової відповідальності глави держави за порушення Конституції. Реформа повноважень Президента у сфері національної безпеки має забезпечити ефективне керівництво обороною при збереженні демократичного цивільного контролю за силовими структурами.

Успішність конституційної реформи залежить від досягнення широкого політичного консенсусу та врахування думки громадянського суспільства. Досвід попередніх конституційних змін в Україні показує ризики поспішних реформ без належного аналізу їх наслідків для функціонування системи державної влади. Конституційна модель президентської влади має забезпечувати баланс між ефективністю державного управління та запобіганням авторитарним тенденціям, між стабільністю виконавчої влади та її підзвітністю парламенту і суспільству. Імплементація зарубіжного досвіду потребує його адаптації до українських реалій з урахуванням історичних традицій, політичної культури та стану розвитку демократичних інститутів. Конституційна реформа має стати результатом еволюційного розвитку інституту президентства на основі національного досвіду та кращих світових практик демократичного врядування.

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА В РІЗНИХ ДЕРЖАВАХ

3.1. Повноваження президента в президентських республіках (на прикладі США)

Сполучені Штати Америки представляють класичну модель президентської республіки, в якій інститут президентства сформувався наприкінці XVIII століття та набув своїх характерних рис у процесі конституційного розвитку. Конституція США 1787 року встановила унікальну систему виборів президента через колегію виборців, що поєднує елементи прямого народного волевиявлення з федеративними принципами організації держави. Президент США обирається на чотирирічний термін з можливістю одноразового переобрання, що забезпечує баланс між необхідністю політичної стабільності та запобіганням надмірній концентрації влади. Конституційний статус президента США визначається статтею II Конституції, яка встановлює, що виконавча влада належить президенту. Президент виступає одночасно як глава держави та глава виконавчої влади, що відрізняє президентську республіку від парламентської системи [27, с. 115]. Така концентрація виконавчих функцій компенсується розвиненою системою стримувань і противаг між трьома гілками влади, закріпленою в конституційному механізмі.

Виконавчі повноваження президента США охоплюють керівництво федеральною адміністрацією, яка налічує понад 15 департаментів та численні незалежні агентства. Президент призначає секретарів департаментів, які формують Кабінет та виконують функції його радників з питань державної політики. Призначення вищих посадовців виконавчої влади потребує схвалення Сенату, що становить один із механізмів парламентського контролю за діяльністю президента. Федеральна адміністрація під керівництвом президента реалізує повсякденне управління державними справами та забезпечує виконання

федеральних законів на всій території країни. Секретарі департаментів несуть персональну відповідальність перед президентом за діяльність очолюваних ними структур та втілення президентської політики у відповідних галузях. Процедура сенатського затвердження кандидатур на посади членів Кабінету гарантує професійність та компетентність призначуваних осіб через публічні слухання та перевірку їхньої кваліфікації. Законодавчі повноваження президента США реалізуються через систему взаємодії з Конгресом, яка включає право вето, законодавчу ініціативу та щорічні послання про стан Союзу. Президент має право повернути прийнятий Конгресом законопроект на повторний розгляд з обґрунтуванням причин незгоди. Президентське вето може бути подолане Конгресом шляхом повторного голосування кваліфікованою більшістю у дві третини голосів у обох палатах. Щорічне послання президента до Конгресу визначає законодавчі пріоритети адміністрації та окреслює основні напрямки державної політики на наступний рік. Президент використовує цю можливість для формування порядку денного національної політики та мобілізації громадської підтримки своїх ініціатив [72, с. 7]. Подолання президентського вето вимагає підтримки двох третин членів обох палат Конгресу, що робить це повноваження ефективним інструментом впливу на законодавчий процес.

Бюджетні повноваження президента включають підготовку та подання проекту федерального бюджету на розгляд Конгресу через Управління з управління та бюджету. Президент визначає фінансові пріоритети федерального уряду, розподіляє ресурси між різними напрямками державної політики. Конгрес розглядає, вносить зміни та затверджує бюджет, проте президент зберігає можливість застосування вето щодо окремих бюджетних статей у деяких випадках. Зовнішньополітичні повноваження президента США мають конституційне закріплення та охоплюють ведення переговорів, укладення міжнародних договорів, призначення послів та інших дипломатичних представників. Президент визначає основні напрями зовнішньої політики держави, представляє США на міжнародній арені [53, с. 256]. Міжнародні договори, укладені президентом, підлягають ратифікації Сенатом більшістю у

дві третини голосів, що забезпечує парламентський контроль за зовнішньополітичною діяльністю. Військові повноваження президента як верховного головнокомандувача збройних сил становлять окремий блок його конституційних прерогатив. Президент приймає рішення про використання збройних сил, призначає вище військове командування, визначає військову стратегію. Водночас право оголошення війни належить Конгресу, що створює систему поділу повноважень у сфері національної безпеки між виконавчою та законодавчою владою.

Таблиця 3.1

Розподіл повноважень між президентом та Конгресом США

Сфера повноважень	Повноваження президента	Повноваження Конгресу
Законодавча діяльність	Право вето, законодавча ініціатива, послання	Прийняття законів, подолання вето
Виконавча влада	Призначення міністрів, керівництво адміністрацією	Затвердження призначень Сенатом
Зовнішня політика	Ведення переговорів, призначення послів	Ратифікація договорів Сенатом
Військова сфера	Верховне головнокомандування	Оголошення війни, фінансування армії
Судова влада	Призначення федеральних суддів	Затвердження призначень Сенатом
Бюджетна політика	Формування проекту бюджету	Затвердження бюджету

**Джерело: складено автором на основі Конституції США (1787 р.)*

Кадрові повноваження президента охоплюють призначення федеральних суддів, включаючи суддів Верховного суду США, що має довгострокові наслідки для правової системи країни. Президент номінує кандидатури суддів на вакантні посади, які потім проходять процедуру затвердження в Сенаті. Судді федеральних судів призначаються довічно, що забезпечує незалежність судової влади від політичної кон'юнктури. Призначення федеральних суддів становить

одне з найбільш значущих президентських повноважень, оскільки судді зберігають свої посади протягом усього життя та формують судову практику на десятиліття вперед. Президент через ці призначення може впливати на тлумачення конституційних норм та розвиток правової доктрини навіть після завершення свого терміну повноважень. Сенатське затвердження суддівських номінацій передбачає ретельну перевірку професійних якостей кандидатів та їхніх конституційних поглядів через публічні слухання у профільному комітеті. Нормотворчі повноваження президента реалізуються через видання виконавчих наказів, прокламацій та інших адміністративних актів. Виконавчі накази мають силу закону для федеральних агентств та посадових осіб, проте не можуть суперечити Конституції та федеральним законам. Президент використовує виконавчі накази для оперативного регулювання діяльності федеральної адміністрації без необхідності звертатися до Конгресу за прийняттям нових законів. Прокламації президента мають декларативний характер та використовуються для урочистого оголошення важливих подій або встановлення днів національної пам'яті. Адміністративні акти президента деталізують порядок виконання федеральних законів та встановлюють процедурні правила для урядових установ, забезпечуючи координацію діяльності різних департаментів і агентств виконавчої влади [68, с. 20]. Президентські накази використовуються для оперативного реагування на поточні проблеми державного управління без необхідності проходження складної законодавчої процедури в Конгресі.

Повноваження президента у сфері помилування включають право звільнити від кримінальної відповідальності або пом'якшити покарання особам, засудженим за федеральні злочини. Право помилування є абсолютним і не підлягає перегляду Конгресом або судовими органами. Президент може застосовувати помилування як до окремих осіб, так і до категорій засуджених через оголошення амністії. Церемоніальні функції президента США включають участь у державних урочистостях, прийом іноземних дипломатів, нагородження громадян медалями та відзнаками. Президент виголошує щорічне послання про

стан Союзу перед спільним засіданням Конгресу, в якому викладає програму законодавчих та адміністративних заходів [32, с. 320]. Такі послання мають велике політичне значення та визначають порядок денний національної політики.

Фінансова незалежність президента забезпечується конституційною нормою про недопустимість зменшення заробітної плати президента під час його перебування на посаді. Президент отримує щорічну заробітну плату, розмір якої встановлюється Конгресом, а також має право на офіційну резиденцію, транспорт та інше матеріальне забезпечення. Така фінансова гарантія спрямована на захист президента від економічного тиску з боку законодавчої влади. Конституційний захист винагороди президента запобігає можливості використання фінансових важелів для впливу на рішення глави держави та забезпечує його незалежність у виконанні службових обов'язків. Конгрес не може зменшити президентську заробітну плату протягом його каденції навіть у разі політичних розбіжностей між виконавчою та законодавчою гілками влади. Матеріальне забезпечення президента включає утримання Білого дому як офіційної резиденції, спеціальний транспорт для пересування та охорону главі держави і членам його сім'ї. Процедура імпічменту становить механізм притягнення президента до відповідальності за державну зраду, хабарництво або інші тяжкі злочини. Палата представників має право висунути обвинувачення проти президента, а Сенат розглядає справу та виносить вирок. Імпічмент вимагає простої більшості голосів у Палаті представників для висунення обвинувачення та кваліфікованої більшості у дві третини голосів сенаторів для усунення президента з посади. Процедура імпічменту має політико-правовий характер та застосовується виключно у виняткових випадках серйозних порушень конституційних обов'язків президентом. Сенат під час розгляду справи про імпічмент функціонує як судовий орган під головуванням Голови Верховного суду, що підкреслює серйозність процедури та необхідність дотримання процесуальних гарантій для обвинуваченого президента [94, с. 48].

Для усунення президента з посади необхідна підтримка двох третин сенаторів, що робить цю процедуру виключним засобом конституційної відповідальності.

Обмеження президентських повноважень включають заборону поєднання посади президента з іншими державними посадами, підприємницькою діяльністю або членством у Конгресі. Президент зобов'язаний дотримуватись принципу розподілу влади та не може втручатися в компетенцію законодавчої або судової гілок влади. Конституційні обмеження спрямовані на запобігання авторитаризму та забезпечення демократичного характеру президентської влади. Заборона поєднання посади президента з іншими державними посадами гарантує повне зосередження глави держави на виконанні президентських обов'язків без конфлікту інтересів через паралельне перебування на інших посадах. Виключення можливості підприємницької діяльності запобігає використанню президентської влади для приватної комерційної вигоди та забезпечує прозорість фінансового стану глави держави. Неможливість членства у Конгресі під час виконання президентських повноважень підкреслює інституційну автономію виконавчої влади від законодавчої та запобігає змішуванню функцій різних гілок влади. Принцип розподілу влади вимагає від президента поваги до конституційних меж власних повноважень та утримання від втручання у законодавчий процес поза встановленими конституційними механізмами взаємодії. Заборона втручання у судову владу гарантує незалежність суддів від політичного тиску виконавчої влади та забезпечує справедливість судових рішень без впливу президентських уподобань. Конституційні обмеження президентської влади створюють систему запобіжників проти концентрації влади та авторитарних тенденцій через встановлення чітких меж дозволеної діяльності глави держави.

Взаємодія президента з Конгресом базується на принципі *checks and balances*, який передбачає взаємний контроль та обмеження повноважень різних гілок влади. Конгрес контролює президента через бюджетні повноваження, затвердження призначень та можливість імпічменту. Бюджетні повноваження Конгресу дозволяють законодавцям впливати на пріоритети виконавчої влади

через розподіл фінансування між різними програмами та відомствами відповідно до національних інтересів. Затвердження призначень на посади членів Кабінету, федеральних суддів та послів Сенатом створює механізм перевірки компетентності та доброчесності кандидатур президента перед їх допуском до виконання державних функцій. Процедура імпічменту становить найбільш радикальний засіб парламентського контролю, що дозволяє усунути президента з посади за серйозні порушення конституції або зловживання владою через судово-політичний процес у Конгресі [72, с. 7]. Президент впливає на Конгрес через право вето, законодавчу ініціативу та публічні звернення до американського народу.

Партійна роль президента полягає у фактичному лідерстві його політичної партії, хоча Конституція не передбачає такого статусу. Президент використовує свій політичний авторитет для просування партійної програми, підтримки кандидатів на виборах до Конгресу. Партійний чинник значно впливає на ефективність президентського правління, оскільки контроль партії президента над Конгресом полегшує реалізацію його законодавчої програми. Президент як лідер партії мобілізує партійних активістів для підтримки своїх ініціатив та формує ідеологічний порядок денний політичних дебатів у країні. Партійна дисципліна у Конгресі дозволяє президенту розраховувати на голоси однопартійців при розгляді його законодавчих пропозицій та призначень на посади. Ситуація розділеного правління, коли опозиційна партія контролює одну або обидві палати Конгресу, значно обмежує можливості президента просувати свою політичну програму та вимагає пошуку компромісів з опонентами.

Надзвичайні повноваження президента включають право оголошувати надзвичайний стан у випадках національної кризи, стихійних лих або інших загроз безпеці країни. Використання надзвичайних повноважень регулюється спеціальним законодавством та підлягає контролю з боку Конгресу. Оголошення надзвичайного стану надає президенту додаткові виконавчі повноваження для оперативного реагування на кризові ситуації та мобілізації ресурсів держави. Конгрес може скасувати президентське оголошення надзвичайного стану через

прийняття відповідної резолюції, що забезпечує законодавчий контроль за використанням розширених президентських повноважень. Обмеження у часі та обсязі надзвичайних повноважень запобігають зловживанням та гарантують повернення до нормального конституційного режиму після подолання кризи [84, с. 68]. Президент може приймати термінові заходи для захисту національних інтересів, проте такі дії мають бути схвалені або ратифіковані законодавчим органом.

Дипломатичні повноваження президента охоплюють визнання іноземних держав та урядів, встановлення та розривання дипломатичних відносин, акредитацію іноземних послів. Президент приймає вірчі грамоти дипломатичних представників іноземних держав. Така функція підкреслює роль президента як єдиного представника США у відносинах з іншими країнами. Право визнання іноземних держав дозволяє президенту самостійно приймати рішення про легітимність нових держав або урядів, що виникли внаслідок революцій, деколонізації чи інших політичних змін на міжнародній арені. Встановлення дипломатичних відносин відкриває канали офіційного спілкування між державами та створює правову основу для двостороннього співробітництва у різних сферах. Розривання дипломатичних відносин становить форму політичного протесту або санкції проти іноземної держави за дії, що суперечать інтересам або цінностям Сполучених Штатів. Акредитація іноземних послів та прийом вірчих грамот є церемоніальними актами, що символізують взаємне визнання держав та встановлюють офіційний статус дипломатичних представників у країні перебування. Роль президента як єдиного представника держави у зовнішніх відносинах забезпечує узгодженість американської зовнішньої політики та запобігає суперечливим сигналам від різних органів влади на міжнародній арені.

Рис. 3.1. Повноваження президента США

**Джерело: складено автором на основі Конституції США (1787 р.) та наукових джерел*

Інформаційні повноваження президента включають право на отримання доповідей та консультацій від керівників виконавчих департаментів з питань їх діяльності. Президент має доступ до секретної інформації з питань національної безпеки та зовнішньої політики. Право отримувати доповіді від керівників департаментів дозволяє президенту здійснювати нагляд за діяльністю підпорядкованих органів виконавчої влади та своєчасно втручатися для корекції їхньої роботи. Консультації з секретарями департаментів забезпечують президента експертною думкою з різних напрямків державної політики та створюють інформаційну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Доступ до секретної інформації з питань національної безпеки надає президенту повну картину загроз і викликів для країни, що є необхідною умовою для виконання функцій верховного головнокомандувача. Володіння

конфіденційною інформацією про зовнішньополітичні процеси дозволяє президенту формувати стратегію міжнародних відносин з урахуванням реальних намірів інших держав та геополітичних тенденцій, недоступних широкому загалу [12, с. 12]. Інформаційна підтримка президента забезпечується розвідувальними службами, які регулярно готують аналітичні матеріали для прийняття обґрунтованих рішень.

У сфері виконавчої влади президент забезпечує виконання законів, прийнятих Конгресом, координує діяльність федеральних агентств та призначає керівників урядових структур, включно з міністрами та посадовцями ключових відомств, що потребує затвердження Сенатом. Важливим інструментом оперативного регулювання є видача виконавчих наказів, які дозволяють оперативно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, водночас підлягаючи контролю законодавчої гілки влади. У законодавчій сфері президент має право вето на законопроекти Конгресу, що стимулює компроміс між гілками влади та дозволяє формувати стратегічні пріоритети державної політики. Щорічне Послання про стан держави виступає засобом інформування законодавців та суспільства про головні напрями розвитку країни, що також може бути адаптовано для більш прозорого визначення державних пріоритетів у нашій системі.

У сфері зовнішньої політики та оборони президент США є головнокомандувачем збройних сил, веде переговори та підписує міжнародні договори, які підлягають ратифікації Сенатом. Президент призначає послів та дипломатичних представників, що забезпечує єдність державної зовнішньополітичної стратегії та координацію дій у міжнародних відносинах. Важливим аспектом є також судова діяльність, зокрема право призначення суддів федеральних судів та надання помилювань і амністій у федеральних справах, що сприяє балансуванню влади та забезпеченню справедливості в системі права.

З аналізу повноважень президента США можна виділити кілька аспектів, які можуть бути корисними для адаптації у нашій державі. Перш за все, введення

чітко визначених виконавчих наказів дозволило б оперативно реагувати на державні виклики, зберігаючи контроль парламенту над такими рішеннями. Активна роль президента у зовнішній політиці та обороні з одночасним механізмом прозорого погодження з Верховною Радою може забезпечити ефективність управління при мінімізації ризику концентрації влади. Крім того, використання щорічних стратегічних документів та послань для визначення пріоритетів державної політики сприяло б підвищенню прозорості та координації між гілками влади.

3.2. Повноваження президента в парламентсько-президентських республіках (на прикладі Франції)

Французька Республіка являє собою класичний приклад парламентсько-президентської системи правління, закріпленої Конституцією П'ятої Республіки 1958 року. Конституційна модель французького напівпрезиденталізму характеризується подвійною природою виконавчої влади, за якої президент та прем'єр-міністр мають чітко визначені сфери відповідальності. Президент Французької Республіки обирається на п'ятирічний термін шляхом прямого загального голосування, що забезпечує йому незалежну від парламенту легітимність. Виконавчі повноваження президента Франції включають призначення прем'єр-міністра та за його поданням інших членів уряду. Президент головує на засіданнях Ради міністрів, підписує декрети та розпорядження, прийняті в Раді міністрів [25, с. 260]. Водночас уряд несе відповідальність перед Національними зборами, що створює ситуацію подвійної підпорядкованості виконавчої влади президенту та парламенту.

Таблиця 3.2

Повноваження президента Франції за Конституцією 1958 року

Категорія повноважень	Конкретні повноваження	Умови реалізації
Формування уряду	Призначення прем'єр-міністра та міністрів	Врахування парламентської більшості
Законодавча сфера	Промульгація законів, право повернення закону	Консультації з прем'єр-міністром
Парламент	Розпуск Національних зборів	Не частіше одного разу на рік
Зовнішня політика	Ведення переговорів, укладення договорів	Самостійна компетенція
Оборона	Верховне головнокомандування	Самостійна компетенція
Надзвичайні повноваження	Застосування статті 16 Конституції	За серйозної загрози державі

**Джерело: складено автором на основі конституції Французької Республіки (1958 р.)*

Законодавчі повноваження президента Франції охоплюють право промульгації законів, прийнятих парламентом, протягом п'ятнадцяти днів після їх передання. Президент може до промульгації вимагати повторного обговорення закону або окремих його статей, що фактично становить форму відкладального вето. Парламент зобов'язаний розглянути таке прохання президента, проте може підтвердити своє первісне рішення. Промульгація законів президентом завершує законодавчий процес та надає актам парламенту офіційної юридичної сили через їх оприлюднення від імені глави держави. П'ятнадцятиденний строк промульгації дозволяє президенту ретельно вивчити прийнятий закон та оцінити його відповідність конституції і національним інтересам перед остаточним затвердженням. Право вимагати повторного обговорення закону надає президенту можливість висловити свої застереження щодо окремих положень законодавчого акту та ініціювати його перегляд парламентом. Відкладальний характер президентського вето означає, що парламент зберігає остаточну владу у законодавчих питаннях та може наполягти

на первісній редакції закону навіть всупереч позиції президента. Обов'язок парламенту розглянути президентське прохання про повторне обговорення забезпечує серйозне ставлення законодавців до застережень глави держави та сприяє пошуку компромісних формулювань спірних норм.

Повноваження президента щодо розпуску Національних зборів становлять потужний інструмент впливу на політичний процес. Президент має право розпустити нижню палату парламенту після консультацій з прем'єр-міністром та головами палат, призначивши позачергові вибори. Право розпуску дозволяє президенту вирішувати політичні кризи через апеляцію до волі виборців, коли парламент не може сформувати стабільну більшість або перебуває у затяжному конфлікті з виконавчою владою. Консультації з прем'єр-міністром та головами палат перед розпуском забезпечують колегіальність цього серйозного рішення та дозволяють врахувати позиції різних політичних акторів щодо доцільності дострокових виборів. Призначення позачергових виборів після розпуску дає можливість оновити склад парламенту відповідно до актуальних суспільних настроїв та сформувати нову політичну конфігурацію, здатну забезпечити ефективне управління державою. Використання права розпуску є прерогативою президента як арбітра політичного процесу, який має забезпечити нормальне функціонування державних інституцій навіть у кризові періоди [68, с. 68]. Конституційне обмеження передбачає неможливість розпуску Національних зборів протягом року після попередніх виборів та під час застосування надзвичайних повноважень.

Зовнішньополітичні повноваження президента Франції є найбільш автономною сферою його діяльності, де глава держави традиційно користується широкою дискрецією. Президент веде переговори та укладає міжнародні договори, акредитує послів іноземних держав. Конституція встановлює, що президент є гарантом національної незалежності та територіальної цілісності, дотримання міжнародних договорів. Французька конституційна практика надає президенту провідну роль у визначенні зовнішньополітичного курсу держави без необхідності узгодження кожного кроку з урядом або парламентом. Президент

особисто бере участь у міжнародних самітах, двосторонніх переговорах з іноземними лідерами та формуванні стратегічних альянсів Франції на світовій арені. Акредитація послів іноземних держав президентом підкреслює його статус як головного представника французької держави в міжнародних відносинах та носія державного суверенітету.

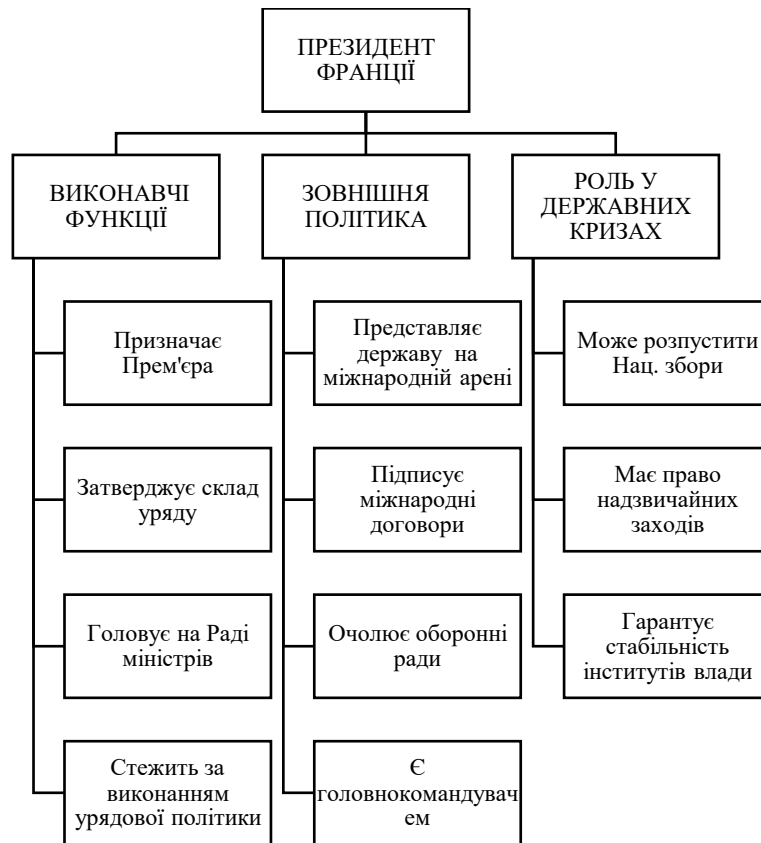

Рис. 3.2. Схема управління президента Франції

**Джерело: складено автором на основі конституції Французької Республіки (1958 р.)*

Військові повноваження президента включають верховне головнокомандування збройними силами та головування в Радах та вищих комітетах національної оборони. Президент приймає рішення про використання ядерної зброї, призначає на вищі військові посади. Концентрація військової влади в руках президента відображає французьку традицію сильної виконавчої влади та забезпечує єдність командування збройними силами під час військових операцій. Право президента на прийняття рішення про застосування ядерної зброї не потребує попереднього схвалення з боку інших органів влади, що гарантує оперативність реагування на ядерну загрозу. Призначення вищого

військового командування дозволяє президенту формувати лояльне керівництво армії та забезпечувати реалізацію оборонної доктрини держави відповідно до стратегічних пріоритетів національної безпеки [39, с. 55]. Така концентрація військових повноважень у руках президента відображає його роль як гаранта національної безпеки та незалежності Франції.

Надзвичайні повноваження президента, передбачені статтею 16 Конституції, дозволяють главі держави взяти на себе виняткові повноваження у разі серйозної та безпосередньої загрози інституціям Республіки, незалежності нації або територіальній цілісності. Застосування цих повноважень вимагає офіційних консультацій з прем'єр-міністром, головами палат парламенту та Конституційною радою. Парламент збирається за правом і не може бути розпущений під час здійснення президентом надзвичайних повноважень. Механізм надзвичайних повноважень створює конституційну основу для концентрації влади в руках президента під час національних криз, коли звичайні процедури прийняття рішень виявляються недостатніми для захисту держави. Обов'язкові консультації з вищими посадовими особами та органами влади забезпечують певний рівень колегіальності у прийнятті рішення про активацію надзвичайного режиму. Автоматичне скликання парламенту та заборона його розпуску гарантують збереження законодавчого контролю навіть в умовах розширених президентських повноважень. Арбітражна функція президента Франції полягає у забезпеченні нормального функціонування публічних органів влади та безперервності держави. Президент виступає над партійною боротьбою та має сприяти досягненню компромісів між різними політичними силами. Ця роль особливо проявляється під час політичних криз, коли президент використовує свій авторитет для пошуку конституційних рішень конфліктів між урядом та парламентом. Позапартійна позиція президента дозволяє йому виступати посередником між конкуруючими політичними групами та забезпечувати стабільність державних інституцій незалежно від електоральних циклів. Президент через свої конституційні повноваження запобігає інституційним блокуванням та гарантує безперервність функціонування

державного механізму навіть за умов гострого політичного протистояння між провідними силами країни [69, с. 69]. Ця роль особливо проявляється в умовах "співіснування", коли президент та парламентська більшість належать до різних політичних таборів.

Феномен коабітації у французькій політичній системі виникає, коли президент змушений призначити прем'єр-міністра від опозиційної партії через втрату підтримки на парламентських виборах. У таких умовах баланс влади зміщується на користь прем'єр-міністра та уряду. Президент зберігає контроль над зовнішньою політикою та обороною, тоді як внутрішня політика стає прерогативою прем'єр-міністра. Кадрові повноваження президента охоплюють призначення на вищі державні та військові посади, включаючи членів Конституційної ради, префектів, послів, генералів. Президент призначає суддів Касаційного суду та перших голів апеляційних судів [50, с. 50]. Такі призначення можуть здійснюватися в Раді міністрів або особисто президентом залежно від значущості посади.

Нормотворчі повноваження президента реалізуються через підписання декретів та розпоряджень, які мають юридичну силу та є обов'язковими для виконання. Президент підписує декрети, обговорені в Раді міністрів, які стосуються найбільш значущих питань державного управління. Акти президента контрасигнуються прем'єр-міністром та відповідальними міністрами, що перекладає політичну відповідальність на уряд. Система контрасигнації президентських актів забезпечує баланс між президентськими прерогативами та урядовою відповідальністю перед парламентом у французькій напівпрезидентській системі. Декрети президента охоплюють широке коло питань від призначень на посади до регулювання адміністративних процедур у державних органах. Урядова контрасигнація означає, що міністри беруть на себе політичну відповідальність за наслідки президентських рішень та можуть бути притягнуті до відповідальності парламентом у разі негативних результатів. Повноваження президента у сфері конституційного контролю включають право звертатися до Конституційної ради з запитом про відповідність законів

Конституції до їх промугляції. Президент може передати закон на розгляд Конституційної ради за власною ініціативою або на прохання певної кількості депутатів. Механізм попереднього конституційного контролю дозволяє запобігти набранню чинності неконституційними нормами та забезпечує верховенство основного закону в правовій системі держави. Звернення президента до Конституційної ради може бути мотивоване як юридичними міркуваннями щодо конституційності законодавчих положень, так і політичними розрахунками у випадках конфлікту з парламентською більшістю. Рішення Конституційної ради є остаточним та обов'язковим для всіх органів влади, що робить інститут конституційного контролю потужним інструментом захисту конституційного порядку від законодавчих зловживань [95, с. 250]. Рішення Конституційної ради є остаточним і не підлягає оскарженню.

Право помилування належить виключно президенту Французької Республіки та здійснюється без контрасигнації інших посадових осіб. Президент може помилувати осіб, засуджених за кримінальні злочини, або пом'якшити їм покарання. Право помилування традиційно використовується з гуманітарних міркувань та у випадках судових помилок. Церемоніальні функції президента включають представлення Франції на міжнародній арені, прийом іноземних глав держав, участь у державних святах та урочистостях. Президент нагороджує громадян орденом Почесного легіону та іншими державними відзнаками [85, с. 85]. Символічна роль президента як глави держави підкреслює єдність французької нації.

Взаємодія президента з парламентом базується на конституційному розподілі повноважень та політичній ситуації. Президент звертається до парламенту з посланнями, які зачитуються головами палат без обговорення. Після конституційної реформи 2008 року президент отримав право особисто виступати перед Конгресом з щорічними посланнями. Фінансові повноваження президента обмежуються загальним наглядом за виконанням державного бюджету через головування в Раді міністрів. Президент підписує декрети про відкриття бюджетних кредитів та фінансування державних програм [87, с. 200].

Детальна розробка та виконання бюджету належить до компетенції уряду під контролем парламенту.

Повноваження президента у сфері європейської інтеграції включають участь у засіданнях Європейської ради та визначення позиції Франції з питань розвитку Європейського Союзу. Президент веде переговори щодо внесення змін до установчих договорів ЄС. Ратифікація європейських договорів здійснюється парламентом або шляхом референдуму. Участь президента в європейській політиці відображає провідну роль Франції у процесах інтеграції та стратегічне значення Європейського Союзу для французьких національних інтересів. Президент на засіданнях Європейської ради взаємодіє з іншими главами держав і урядів країн-членів для узгодження спільної політики та вирішення міжнародних питань. Переговори про зміни установчих договорів вимагають від президента балансування між національним суверенітетом та поглибленням інтеграційних процесів у межах Союзу. Референдумні повноваження президента дозволяють винести на всенародне голосування законопроекти з питань організації публічної влади, економічної та соціальної політики, ратифікації міжнародних договорів. Президент призначає референдум за поданням уряду або за спільною пропозицією обох палат парламенту. Конституційна реформа 2008 року запровадила також можливість проведення референдумів за ініціативою громадян.

Механізм референдуму надає президенту інструмент прямої демократії для вирішення найбільш значущих державних питань через апеляцію до народного суверенітету. Проведення референдуму за ініціативою уряду або парламенту обмежує можливість президента використовувати цей інструмент для власних політичних цілей без підтримки інших інституцій. Громадянська ініціатива референдумів розширює демократичну участь населення у прийнятті державних рішень та додає легітимності результатам всенародних голосувань. Політична відповідальність президента Франції має обмежений характер через конституційний принцип безвідповідальності глави держави за дії, вчинені при виконанні функцій. Президент може бути притягнутий до відповідальності лише

у випадку порушення обов'язків, явно несумісного з виконанням мандату. Процедура притягнення президента до відповідальності вимагає створення Вищого суду та схвалення обвинувачення обома палатами парламенту, що робить цей механізм виключно рідкісним у французькій конституційній практиці [94, с. 50]. Процедура усунення президента з посади вимагає рішення Високої палати правосуддя, сформованої з членів обох палат парламенту.

3.3. Президент у парламентських республіках зі збереженими політичними повноваженнями (на прикладі Польщі та Словаччини)

Республіка Польща представляє модель парламентсько-президентської системи з елементами парламентаризму, в якій президент зберігає значні політичні повноваження. Конституція Польщі 1997 року визначає президента як вищу посадову особу держави та гаранта безперервності державної влади. Президент обирається на п'ятирічний термін шляхом прямого загального голосування в два тури, що забезпечує його народну легітимність та політичну незалежність від парламенту. Виконавчі повноваження президента Польщі включають призначення та звільнення Голови Ради Міністрів за згодою Сейму, призначення міністрів за поданням прем'єр-міністра. Президент має право відмовитися призначити запропонованих кандидатів на міністерські посади [64, с. 787]. Така процедура формування уряду створює можливість для президента впливати на персональний склад кабінету міністрів.

Законодавчі повноваження президента Польщі охоплюють право законодавчої ініціативи, підписання та промульгації законів, а також право вето щодо законів, прийнятих парламентом. Президент може повернути закон до Сейму з вмотивованим клопотанням про повторний розгляд. Подолання президентського вето вимагає підтримки трьох п'ятих голосів депутатів, що робить це повноваження ефективним інструментом впливу на законодавчий процес. Право законодавчої ініціативи дозволяє президенту вносити власні

законопроекти до парламенту та ініціювати зміни в законодавстві відповідно до власного бачення державної політики. Президентське вето створює механізм стримування парламентської більшості та змушує законодавців шукати компроміси з главою держави під час розробки законодавчих актів. Підвищений поріг для подолання вето забезпечує реальну силу цього інструменту та вимагає широкої міжпартійної підтримки для прийняття законів всупереч позиції президента. Зовнішньополітичні повноваження президента Польщі включають представництво держави у зовнішніх відносинах, ратифікацію та денонсацію міжнародних договорів, призначення та відкликання повноважних представників у інших державах. Президент співпрацює з міністром закордонних справ у формуванні зовнішньої політики держави. Конституція передбачає необхідність попереднього схвалення Сеймом ратифікації найбільш значущих міжнародних договорів.

Представництво держави президентом на міжнародній арені підкреслює його статус як глави держави та носія державного суверенітету у відносинах з іншими країнами. Співпраця з міністром закордонних справ відображає напівпрезидентський характер польської системи, де зовнішня політика формується через взаємодію президента та уряду. Парламентський контроль за ратифікацією договорів гарантує демократичну легітимність міжнародних зобов'язань Польщі та запобігає прийняттю угод, що суперечать національним інтересам. Військові повноваження президента Польщі передбачають верховне командування збройними силами в мирний час, призначення Головнокомандувача Збройних Сил та начальників видів збройних сил. У воєнний час президент призначає Верховного Головнокомандувача збройних сил за поданням Голови Ради Міністрів. Розмежування військових повноважень між мирним та воєнним часом забезпечує гнучкість системи командування відповідно до рівня загрози безпеці держави та необхідності координації військових і цивільних зусиль під час збройних конфліктів [38, с. 102]. Президент надає військові звання відповідно до закону та забезпечує зовнішню безпеку держави.

Таблиця 3.3

Порівняльна характеристика повноважень президентів Польщі та Словаччини

Сфера повноважень	Польща	Словаччина
Формування уряду	Призначення прем'єр-міністра за згодою Сейму	Призначення прем'єр-міністра за пропозицією партії
Законодавче вето	Подолання 3/5 голосів Сейму	Подолання абсолютною більшістю парламенту
Розпуск парламенту	За конституційно визначених обставин	За неможливості формування уряду
Зовнішня політика	Ратифікація договорів, представництво	Представництво, призначення послів
Військова сфера	Верхове командування у мирний час	Призначення вищого командування
Надзвичайні повноваження	Введення надзвичайного стану	Обмежені конституцією повноваження

Джерело: складено автором на основі Конституції Республіки Польща (1997 р.) Словачької Республіки (1992 р.)

Повноваження президента щодо введення надзвичайного стану в Польщі реалізуються за поданням Ради Міністрів у випадках загрози конституційному ладу, безпеці громадян або порушення громадського порядку. Президент видає розпорядження про введення надзвичайного стану, яке потребує контрасигнації Голови Ради Міністрів. Сейм може скасувати таке розпорядження абсолютною більшістю голосів у присутності не менше половини депутатів. Кадрові повноваження президента Польщі включають призначення суддів, голів Верховного суду, Конституційного трибуналу та інших вищих судових органів. Президент призначає Першого президента Верховного суду на шестирічний термін з числа кандидатів, запропонованих Загальними зборами суддів [32, с. 400]. Такі призначення мають довгостроковий вплив на функціонування судової системи та захист конституційних прав.

Референдумні повноваження президента дозволяють звернутися до народу з питань особливого значення для держави після отримання згоди Сенату.

Президент оголошує проведення загальнонаціонального референдуму. Результати референдуму є обов'язковими, якщо в ньому взяла участь більше половини виборців. Контрольні повноваження президента Польщі включають звернення до Конституційного трибуналу з питань відповідності законів та інших нормативних актів Конституції. Президент має право вимагати від Конституційного трибуналу перевірки конституційності закону до його підписання [95, с. 250]. Рішення Трибуналу про неконституційність закону зобов'язує президента відмовитися від його підписання.

Словацька Республіка представляє парламентську модель з елементами президентського впливу, де президент обирається прямим народним голосуванням на п'ятирічний термін. Конституція Словаччини встановлює, що президент є главою держави, представляє республіку назовні та укладає міжнародні договори. Президент призначає прем'єр-міністра та інших членів уряду, проте повинен враховувати розподіл сил у парламенті. Пряме обрання президента громадянами надає йому самостійну демократичну легітимність незалежно від парламентської конфігурації, що посилює його політичну вагу порівняно з непрямо обраними главами держав. П'ятирічний термін повноважень забезпечує стабільність президентської влади та дозволяє главі держави реалізувати довгострокову політичну стратегію. Призначення уряду президентом з урахуванням парламентської більшості відображає баланс між президентськими прерогативами та парламентським характером системи правління. Законодавчі повноваження президента Словаччини включають право повернути закон до парламенту з зауваженнями протягом п'ятнадцяти днів після його прийняття. Парламент може подолати президентське вето абсолютною більшістю всіх депутатів. Президент має також право законодавчої ініціативи та може звертатися до парламенту з посланнями про політичну ситуацію в країні. Обмежений термін для реалізації права вето стимулює оперативність президентської реакції на парламентські рішення та запобігає невизначеності щодо остаточного схвалення законодавчих актів. Абсолютна більшість для подолання вето робить це повноваження реальним інструментом впливу

президента на законодавчий процес, оскільки вимагає консолідованої підтримки депутатів. Право законодавчої ініціативи дозволяє президенту формувати законодавчий порядок денний та пропонувати власні рішення актуальних проблем суспільства.

Повноваження президента Словаччини у сфері зовнішньої політики охоплюють представлення держави на міжнародній арені, призначення та відкликання глав дипломатичних місій, прийом вірчих грамот іноземних послів. Президент ратифікує міжнародні договори після їх схвалення парламентом. Представницька функція президента забезпечує єдність державної позиції у міжнародних відносинах та підкреслює суверенний статус Словаччини на світовій арені. Парламентське схвалення міжнародних договорів перед їх ратифікацією президентом гарантує демократичний контроль за зовнішньополітичними зобов'язаннями держави та відповідність міжнародних угод національним інтересам країни [49, с. 49]. Конституція передбачає обов'язкове схвалення парламентом договорів політичного та військового характеру.

Військові повноваження президента Словаччини включають призначення та звільнення вищих офіцерів збройних сил, присвоєння вищих військових звань. Президент має статус верховного головнокомандувача, проте реальне керівництво збройними силами здійснюється через міністра оборони. Оголошення війни та укладення миру належить до компетенції парламенту. Номінальний характер президентського верховного головнокомандування відображає парламентську природу словацької політичної системи, де виконавча влада концентрується в руках уряду. Міністр оборони як член кабінету здійснює безпосереднє управління військовою організацією та відповідає за реалізацію оборонної політики перед парламентом. Парламентська прерогатива щодо оголошення війни та укладення миру забезпечує демократичний контроль за найбільш серйозними рішеннями у сфері національної безпеки. Кадрові повноваження президента Словаччини передбачають призначення суддів Конституційного суду, Верховного суду та генерального прокурора. Президент

призначає суддів на пропозицію судової ради, що забезпечує незалежність судової влади від політичного впливу. Призначення генерального прокурора здійснюється за поданням парламенту. Участь судової ради у висуненні кандидатур суддів гарантує професійність та компетентність призначуваних осіб через оцінку їхньої кваліфікації судовою спільнотою. Така процедура обмежує можливість президента впливати на склад судового корпусу відповідно до власних політичних преференцій. Повноваження президента щодо розпуску парламенту в Словаччині можуть бути реалізовані за конституційно визначених обставин, зокрема якщо парламент не схвалить урядову програму протягом шести місяців після призначення уряду. Президент також може розпустити парламент, якщо той не зможе прийняти рішення протягом трьох місяців. Чіткі конституційні підстави для розпуску парламенту запобігають свавільному використанню цього повноваження та обмежують президентську дискрецію виключно ситуаціями політичної кризи [68, с. 70]. Розпуск парламенту супроводжується призначенням позачергових виборів.

Право помилування належить до особистих повноважень президента Словаччини та здійснюється без контрасигнації інших органів влади. Президент може помилувати або пом'якшити покарання особам, засудженим за кримінальні злочини. Президент також може оголосити амністію за попереднім схваленням парламенту. Нормотворчі повноваження президента Словаччини обмежуються підписанням законів та видання розпоряджень з процедурних питань організації президентської адміністрації. Президент не має права видавати акти нормативного характеру, які б регулювали права та обов'язки громадян [20, с. 28]. Така обмеженість нормотворчих повноважень відповідає парламентській природі словацької політичної системи.

Церемоніальні функції президентів Польщі та Словаччини включають участь у державних святах, вшанування національних героїв, нагородження громадян державними відзнаками. Президенти виступають символами національної єдності та безперервності держави. Протокольні обов'язки глав держав мають велике значення для формування національної ідентичності.

Взаємодія президентів із парламентами базується на конституційному розподілі повноважень та політичній співпраці. Президенти можуть звертатися до парламентів з посланнями, брати участь у парламентських дебатах за запрошенням. Ефективність президентського впливу залежить від особистого авторитету глави держави та політичної ситуації в країні. Конституційна відповідальність президентів Польщі та Словаччини реалізується через процедуру державного трибуналу або конституційного обвинувачення. Президент може бути притягнутий до відповідальності за порушення Конституції або вчинення злочину [94, с. 51]. Процедура усунення президента з посади вимагає кваліфікованої більшості голосів депутатів парламенту та рішення спеціального судового органу.

Президент у парламентських республіках зі збереженими політичними повноваженнями, як у Польщі та Словаччині, посідає особливе місце в системі державного управління, оскільки формально не очолює виконавчу владу, однак має реальні механізми політичного впливу та можливість коригувати діяльність уряду та парламенту. Аналіз цих моделей дозволяє виокремити елементи, які можуть бути корисними для вдосконалення української конституційної архітектури.

У Польщі президент наділений вагомими інструментами контролю в межах парламентської системи. Значення має право вето, яке парламент може подолати лише кваліфікованою більшістю, що забезпечує президенту істотний вплив на формування законодавчої політики та створює запобіжники проти поспішних або політично мотивованих рішень. Польський президент також бере участь у призначенні ключових посадовців у сфері безпеки, оборони та зовнішньої політики, що сприяє стабільності національної політики та зменшує ризики політичної турбулентності, пов'язаної зі зміною урядових коаліцій. Досвід Польщі демонструє доцільність поєднання церемоніальних функцій із механізмами реального політичного впливу, що дозволяє президентові бути гарантом балансу між гілками влади навіть у періоди коаліційної нестійкості.

Словацька модель вирізняється значною автономністю президента у питаннях призначень та контролю за виконавчою владою. Президент Словаччини виконує роль модератора політичного процесу, зберігаючи при цьому можливість впливати на формування уряду, особливо у випадках політичної кризи або розпаду коаліції. Важливою особливістю є більш незалежна позиція президента щодо призначення прем'єр-міністра: попри парламентську форму правління, президент має політичний простір для вибору кандидатури, здатної забезпечити стабільність урядової діяльності. Крім того, словацький президент володіє правом звернення до Конституційного суду для перевірки актів парламенту або уряду, що стає дієвим інструментом захисту конституційного порядку.

Досвід Польщі та Словаччини може бути корисним для України у контексті пошуку оптимального балансу між президентом, парламентом та урядом. Доцільним є запозичення підходу до посилення ролі президента як арбітра та гаранта стабільності політичної системи без надмірної концентрації влади. Ефективним може бути механізм сильнішого президентського вето із складнішою процедурою подолання, що посилює б якість законодавчої діяльності та стримувало б політичні кризи. Корисною є і практика залучення президента до ключових напрямів зовнішньої політики та сектору безпеки, що забезпечує спадкоємність та передбачуваність стратегічних рішень. Додатково, українська модель може отримати переваги від впровадження словацького інституту конституційного арбітражу, коли президент має право ініціювати перевірку законів та урядових рішень у Конституційному суді, що стане гарантією захисту конституційних норм та запобіганням політичним зловживанням.

Таке поєднання досвіду двох держав може сприяти удосконаленню української системи врядування, підвищенню її стійкості до політичних коливань та зміцненню механізмів демократичного контролю.

Висновок до розділу 3

Порівняльний аналіз повноважень президентів у різних державах демонструє значну варіативність конституційно-правових моделей організації президентської влади. Президентська республіка США характеризується максимальною концентрацією виконавчих повноважень у руках президента, який поєднує функції глави держави та глави виконавчої влади. Система стримувань і противаг забезпечує баланс між широкими повноваженнями президента та парламентським контролем через бюджетні повноваження Конгресу, затвердження призначень Сенатом та можливість імпічменту. Конституційна модель американського президентства передбачає суворе розмежування законодавчої та виконавчої влади, за якого президент не може розпустити Конгрес, а Конгрес не може висловити недовіру президенту.

Парламентсько-президентська система Франції демонструє складну модель розподілу виконавчої влади між президентом та прем'єр-міністром, яка функціонує по-різному залежно від політичної кон'юнктури. У періоди політичної єдності президента та парламентської більшості президент володіє домінуючою роллю в системі виконавчої влади, визначаючи основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики. Феномен коабітації змінює баланс влади на користь прем'єр-міністра, обмежуючи президента сферами зовнішньої політики та оборони, тоді як внутрішня політика стає прерогативою уряду. Надзвичайні повноваження президента, передбачені статтею 16 Конституції, становлять унікальний елемент французької моделі, що дозволяє главі держави взяти на себе виняткові повноваження у кризових ситуаціях.

Досвід Польщі та Словаччини представляє проміжну модель між парламентською та президентською системами, де президент зберігає значні політичні повноваження при домінуванні парламентських принципів організації влади. Президенти цих країн мають право законодавчого вето, можливість розпуску парламенту за певних обставин, повноваження щодо призначення вищих посадовців. Водночас формування та діяльність урядів залежить від

парламентської підтримки, що обмежує можливості президентів впливати на внутрішню політику. Пряме обрання президентів народом забезпечує їм політичну легітимність та дозволяє виступати арбітрами у конфліктах між різними гілками влади.

Порівняльний аналіз виявляє спільні тенденції у розвитку інституту президентства незалежно від форми правління, зокрема зосередження у президентів повноважень у сфері зовнішньої політики, оборони та забезпечення національної безпеки. У всіх досліджених моделях президенти виконують церемоніальні функції глави держави, представляють країну на міжнародній арені, забезпечують символічну єдність нації. Механізми конституційної відповідальності президентів через процедури імпічменту або конституційного обвинувачення є загальною рисою демократичних систем правління. Відмінності між моделями проявляються насамперед у обсязі повноважень президента у сфері внутрішньої політики, механізмах формування уряду та характері взаємодії з парламентом.

Практичний досвід функціонування різних моделей президентської влади свідчить про відсутність універсального рецепта оптимального конституційного дизайну. Ефективність президентської системи залежить від розвиненості демократичних інститутів, політичної культури суспільства, стабільності партійної системи. Президентська модель США забезпечує стабільність виконавчої влади та персональну відповідальність президента за державну політику, проте може призводити до тупикових ситуацій у відносинах з Конгресом. Французька напівпрезидентська система демонструє гнучкість та здатність адаптуватися до різних політичних конфігурацій через механізм коабітації, водночас створюючи ризики конфліктів між президентом та прем'єр-міністром. Польсько-словацька модель поєднує переваги парламентаризму з наявністю сильного всенародно обраного президента, який може виступати арбітром політичних суперечок та гарантом конституційного ладу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження повноважень президента у сучасних державах та особливостей реалізації президентських повноважень в Україні дозволяє сформулювати наступні висновки. Інститут президентства в сучасних демократичних державах характеризується значною варіативністю конституційно-правових моделей, що відображають різні підходи до організації виконавчої влади та розподілу повноважень між органами державної влади. Президентські республіки характеризуються концентрацією виконавчих повноважень у руках президента, який поєднує функції глави держави та глави виконавчої влади, напівпрезидентські системи демонструють подвійну природу виконавчої влади з розподілом повноважень між президентом та прем'єр-міністром, а парламентські республіки відводять президенту переважно церемоніальну роль при домінуванні парламентських принципів організації влади. Ефективність функціонування інституту президентства залежить не стільки від обсягу формальних конституційних повноважень глави держави, скільки від збалансованості системи стримувань і противаг та рівня розвитку демократичних інститутів.

Порівняльний аналіз повноважень президентів у різних державах виявив спільні тенденції та національні особливості конституційного регулювання інституту президентства. Президент Сполучених Штатів Америки володіє найбільш широкими повноваженнями серед глав держав демократичних країн, охоплюючи всі аспекти виконавчої влади від формування кабінету до командування збройними силами. Французька модель напівпрезиденталізму пропонує гнучку систему адаптації до різних політичних конфігурацій через механізм коабітації, коли баланс влади між президентом та прем'єр-міністром змінюється залежно від результатів парламентських виборів. Досвід Польщі та Словаччини демонструє можливість збалансування президентських повноважень з парламентським контролем через механізми законодавчого вето, участі у формуванні уряду та права розпуску парламенту за певних обставин.

Спільними рисами всіх досліджених моделей є зосередження у президентів повноважень у сфері зовнішньої політики та національної безпеки, виконання церемоніальних функцій глави держави, наявність механізмів конституційної відповідальності через процедури імпічменту або конституційного обвинувачення.

Конституційно-правовий статус Президента України сформувався у процесі складної еволюції форми державного правління від напівпрезидентської до парламентсько-президентської моделі. Конституція України визначає Президента як главу держави, гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Повноваження Президента України охоплюють широке коло сфер державного управління, включаючи виконавчу владу, законодавчий процес, зовнішню політику, національну безпеку та оборону, проте конституційні реформи 2004 та 2014 років суттєво обмежили президентські повноваження на користь посилення ролі парламенту та уряду. Система стримувань і противаг забезпечує демократичний характер президентської влади через парламентський контроль за ключовими призначеннями, схвалення указів про введення надзвичайних правових режимів, затвердження бюджету та можливість імпічменту. Нестабільність конституційно-правового статусу Президента України, що виявляється у неодноразових змінах балансу повноважень між главою держави, парламентом та урядом, створює проблеми для ефективного функціонування системи державної влади та потребує концептуального вирішення.

Механізми реалізації повноважень Президента України в умовах воєнного стану зазнали значних трансформацій, спрямованих на забезпечення ефективного керівництва обороною держави та національної безпеки. Президент як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил отримав додаткові повноваження щодо формування військових адміністрацій, призначення вищого військового командування, координації діяльності силових структур через Ставку Верховного Головнокомандувача та Раду національної безпеки і оборони України. Розширення президентських повноважень в умовах воєнного стану

супроводжується збереженням парламентського контролю через затвердження указів про введення та продовження воєнного стану, інформування парламенту про стан оборони країни, що забезпечує конституційну легітимність надзвичайних заходів та демократичний характер управління державою. Дипломатична діяльність Президента набула особливого значення для залучення міжнародної підтримки України, постачання військової допомоги та фінансової допомоги, координації зусиль міжнародного співтовариства щодо притягнення агресора до відповідальності. Досвід функціонування інституту президентства України в умовах воєнного стану демонструє можливість збереження конституційних принципів організації влади та захисту прав людини навіть за екстремальних обставин збройної агресії.

Перспективи реформування інституту президентства в Україні мають враховувати як кращий зарубіжний досвід організації президентської влади, так і специфічні умови українського конституціоналізму. Конституційна реформа має забезпечити чітке розмежування повноважень між Президентом та Кабінетом Міністрів, уникнення дублювання функцій та конфліктів компетенції, визначення виключних сфер відповідальності глави держави у зовнішній політиці, обороні та національній безпеці. Вдосконалення механізмів формування Кабінету Міністрів має передбачати обов'язкове схвалення парламентом програми діяльності уряду та персонального складу міністрів при збереженні за Президентом права призначення Прем'єр-міністра з урахуванням парламентської більшості. Посилення інститутів конституційної відповідальності Президента має включати розширення можливостей конституційного контролю за актами глави держави, чітке визначення підстав та процедури імпідменту, запровадження механізмів оскарження президентських указів до Конституційного Суду. Реформування повноважень Президента у сфері місцевого самоврядування має враховувати процеси децентралізації та передачі повноважень на регіональний рівень, обмеження політичного впливу на призначення голів місцевих державних адміністрацій.

Імплементація зарубіжного досвіду організації президентської влади в Україні потребує його адаптації до національної специфіки з урахуванням історичних традицій, політичної культури та стану розвитку демократичних інститутів. Механічне копіювання іноземних конституційних моделей без врахування української специфіки може призвести до дисфункціональності інституту президентства та загострення конституційної кризи. Перспективна конституційна модель президентської влади в Україні має поєднувати елементи парламентсько-президентської республіки з посиленою арбітражною роллю Президента як гаранта конституційного ладу та національної єдності, чітким розмежуванням повноважень між главою держави та урядом, ефективними механізмами парламентського контролю за виконавчою владою. Вдосконалення законодавчих повноважень Президента має включати конституційне закріплення процедури президентського вето з обов'язковим обґрунтуванням причин незгоди, визначення строків розгляду повернутих законопроектів парламентом, можливості часткового вето щодо окремих положень закону. Реформа повноважень Президента у сфері національної безпеки має забезпечити ефективне керівництво обороною при збереженні демократичного цивільного контролю за силовими структурами, конституційного врегулювання статусу Ставки Верховного Головнокомандувача та Ради національної безпеки і оборони України, чіткого визначення повноважень Президента в умовах надзвичайних правових режимів.

Успішність конституційної реформи інституту президентства в Україні залежить від досягнення широкого політичного консенсусу між різними політичними силами, врахування думки громадянського суспільства, проведення всебічної наукової експертизи запропонованих змін до Конституції. Конституційна модель президентської влади має забезпечувати баланс між ефективністю державного управління та запобіганням авторитарним тенденціям, між стабільністю виконавчої влади та її підзвітністю парламенту і суспільству, між оперативністю прийняття рішень та дотриманням конституційних процедур. Досвід попередніх конституційних реформ в Україні показує ризики поспішних

змін без належного аналізу їх наслідків для функціонування системи державної влади, необхідність уникнення персоніфікації конституційних змін під конкретних політичних лідерів, забезпечення стабільності конституційного ладу через встановлення складної процедури внесення змін до розділів Конституції, що регулюють організацію державної влади. Майбутня конституційна реформа має стати результатом еволюційного розвитку інституту президентства на основі національного досвіду державотворення та кращих світових практик демократичного врядування, що забезпечить легітимність та ефективність нової конституційної моделі організації президентської влади в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баликіна Людмила. Парламентаризм – невід'ємна риса демократичної України // Шоста щорічна міжнародна конференція «Парламентські читання». 2016. С. 18. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1134149/mod_resource/content/0/%D0%B%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F%20%C2%AB%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%C2%BB.pdf#page=19
2. Березюк Р. М. Публічна політика України в умовах воєнного стану // Кваліфікаційні магістерські роботи. 2025. URL: <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/18426>
3. Беззубов Д. О. Законодавче забезпечення діяльності органів виконавчої влади в умовах воєнного стану // Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України (протокол № 16 від 31 жовтня 2024 р.). 2024. С. 63. URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2025/07/zbirnyk-materialiv-2025.pdf#page=63>
4. Божко В. М. Правовий механізм взаємодії органів місцевого самоврядування із органами державної влади України в умовах воєнного стану // Полтавський правовий часопис. 2022. № 1. С. 5–18. URL: <https://plr.nlu.edu.ua/article/view/287724>
5. Бугас Н. В., Мірошніченко А. В. Аналіз практики прийняття управлінських рішень в органах публічної влади України в умовах воєнного стану // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/26095>
6. Букач В. В. Конституційно-правовий інститут президентства в Україні // Привітання Президента Національного університету «Одеська юридична академія» С. В. Ківалова. 2021. С. 277. URL:

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5a488b2c-b6ed-42bc-92d8-750f5c6e29eb/content#page=277>

7. Буханевич О. М. Президент України в системі органів державної влади // Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як євро. 2018. С. 45. URL:

<https://old.univer.km.ua/doc/elib/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d1%96%20%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%bd%d1%86%d1%96%d1%97%20%d0%a5%d0%a3%d0%a3%d0%9f/%d0%95%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%b2%d0%b8%d0%ba%d0%bb%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d1%86%d1%8c%d0%ba%d0%b0%202018.pdf#page=46>

8. Вагіна О. М., Комар А. Г. Особливості моделі парламентсько-президентської республіки на сучасному етапі розвитку української державності // Publishing House "Baltija Publishing". 2020.

9. Войчук А. Ю. Президентська республіка // Науковий журнал. 2017. С. 43. URL: http://www.politicus.od.ua/5_2017/5_2017.pdf#page=43

10. Гаєвський І. Розділ 1. Адміністративне право в механізмі реалізації публічної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду // Редакційна колегія. 2024. С. 13. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057809.pdf#page=13>

11. Гайдаш К. О., Булик І. Л. Проблемні питання повноважень Президента України у сфері виконавчої влади в умовах воєнного стану // The 8th International scientific and practical conference "Integration of scientific and modern ideas into practice" (November 15-18, 2022) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2022. 844 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ijCdEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA249&dq=%D0%9C%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D0%B8+%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97+%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE>

[%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C+%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8+%D0%B2+%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85+%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83&ots=sWAbGzrciC&sig=_EN3HJZy0sOMJ6n50Gr4HxcP23o&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](#)

12. Головка О. С. Місце та роль інституту Президента України в системі державного управління національною безпекою країни // Державне будівництво. 2019. № 1.

13. Головка О. С. Місце та функції інституту президентства в політичній системі демократичних суспільств // Європейський вимір реформування публічного управління в Україні. 2018. С. 37. URL: https://maup.com.ua/assets/files/konf/conf_euro.pdf#page=37

14. Гринюк Р. Ф., Гуцуляк О. І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. 2023. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/59a9776b-da6d-47aa-b154-cc909a650138>

15. Дзюбановський І. Я. Матеріали XVII Конгресу Світової Федерації Українських Лікарських Товариств 20-23 вересня 2018 року. 2018. URL: https://repository.tdmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10975/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D1%81%20%D0%A1%D0%A4%D0%A3%D0%9B%D0%A2%20XVII_2018_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8_FINAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y

16. Друцул Т. І., Догаєва Д. В. Гарантії діяльності органів публічної влади в умовах воєнного стану // Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез VII. 2024. С. 74. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/pravovi_zasady_organizaciyi_ta_zdiysnennya_publichnoyi_vlady_2024.pdf#page=75

17. Дудко І. Д. Конгрес як представницький орган США: конституційні повноваження, зв'язки з громадськістю, механізми впливів на політичний процес. 2018.
18. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
19. Загуменна Ю. О., Сокурєнко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. 2024. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7d62d81d-bb38-4f4b-b59d-5ef861ce3220/content>
20. Закржевська А. Правові наслідки брекзиту та перспективи подальшої співпраці між Сполученим Королівством та ЄС. 2023. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/391ff5d6-07a9-4c62-aa8b-db2b175e00ea/content>
21. Зеленін Р. В. Формування правової політики у сфері безпеки та оборони України: виклики, пріоритети, механізми реалізації // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. Т. 34, № 1. С. 465–479.
22. Зінченко В. В. Еволюція форми державного правління в сучасній Україні: публічно-управлінський аспект. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5052>
23. Зьолка В. та ін. Проблемні та дискусійні питання правового регулювання процедурних механізмів запровадження особливих правових режимів // Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку. 2023. С. 264. URL: <https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11655/5/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%2003.05.pdf#page=264>
24. Килимник І. І. та ін. Теорія і практика правозастосування : навч. посібник. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052358.pdf>
25. Клочак О. З. Зовнішня політика і дипломатія Республіки Польща в епоху глобалізаційних змін (1989-2004 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : [спец.] 7.02. 2018. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Klochak_Oleh/Zovnishnia_polityka_i_dyplomatiia_Respubliky_Polscha_v_epokhu_hlobalizatsiinykh_zmin_1989-2004_rr.pdf?PHPSESSID=hr8bve7hrtaig1v5i5o2s4kbj0

26. Ключник Р. М. Криза як чинник розвитку політичної системи : дис. Дніпропетровськ : Вид-во «Інновація», 2015. 20 с. URL: https://lib.duan.edu.ua/images/PDF/diser/diser_22.pdf

27. Козачок В. С. Президентська республіка як сучасна форма державного правління // Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 28 лютого 2020 р.). 2020. С. 115. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/32953/1/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%E2%84%9615%202020.pdf#page=116>

28. Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки // Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 165–169. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/31.pdf>

29. Коломієць Ю. М. Конституційні механізми запобігання концентрації влади в руках глави держави в умовах війни як передумова дотримання прав людини // Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 17.04.2024 № 31. 2024. С. 48.

30. Кононенко Н. Інституційна спроможність українських урядів: проблеми ефективності та легітимності // Політичні дослідження / Political Studies. 2024. № 2 (8). С. 53–72. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/315749>

31. Конституційне право : навч. посібник / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 584 с.

32. Конституційне право : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

33. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

34. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. Т. М. Слінько. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2021. 592 с.

35. Конституційно-правові проблеми виконавчої влади : навч.-метод. посібник / Д. С. Терлецький, О. В. Олькіна, Ю. Д. Батан та ін. ; за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2020. 161 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12417>

36. Конституційні засади сучасного державотворення : навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т. Е. Кагановська, Е. І. Григоренко, Я. О. Григоренко, О. С. Передерій ; заг. ред. Т. Е. Кагановської. Харків : Право, 2017. 304 с.

37. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

38. Коропатнік І., Остапенко А. Нормативно-правове закріплення повноважень президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України: сучасний стан та перспективи розвитку // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2022. С. 100–109. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/260925>

39. Котляренко О. П. Характеристика змісту та обсягу повноважень президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України // Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 52–58. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261612>

40. Крамарчук Н. Адміністративно-правове регулювання в умовах воєнного стану в Україні: виклики, ризики та напрями удосконалення // Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 3. С. 28–37. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2172>

41. Крамарчук Н. Проблемні аспекти реалізації повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану //

Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах сучасних викликів. 2025. С. 129–133.

42. Krokovska O. Еволюція місця інституту президентства в політичній системі України (1996-2010) // KELM (Knowledge, Education, Law, and Management). 2018. Vol. 22, № 2. Р. 115–122. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=885848>

43. Крусян А. Р. Проблеми реалізації Конституції України: аналіз і рішення // Альманах права. 2025. С. 46. URL: <https://almanahprava.org/assets/images/issues/16/issue16.pdf#page=46>

44. Лавренова О. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом // Адміністративне право і процес. 2016. № 8. С. 115–119.

45. Ленігевич Б. В. Взаємодія інституту президентства та органів державної влади // Державно-управлінські студії. 2017. № 1.

46. Lialiuk O. Правове регулювання компетенції місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні // Проблеми законності. 2023. № 160. С. 6–23. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1125681>

47. Литвин В. Збалансований напівпрезенталізм: особливості, ризики та позитиви. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/bal.sp_.th_.pdf

48. Лопушняк Е. І. Методики вимірювання повноважень гілок влади в демократичному суспільстві. Постановка проблеми. Проблема розподілу // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. С. 130. URL: http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/46_2024/25.pdf

49. Люткевич М. О. Україна в системі міжнародних політичних організацій: тенденції і перспективи співробітництва. 2019.

50. Makarov H. V. Роль глави держави у врегулюванні урядових криз у напівпрезидентських республіках: досвід держав-членів Європейського Союзу. URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A9%3A21213129/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Aagcd%3A161368348&crl=c&link_origin=scholar.google.com

51. Марченко Д. В. Зміни правової системи України в умовах воєнного стану // Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів. 2023. С. 100–106. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7c6160da-e66d-4c76-bbb7-cad594129269/content>

52. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління? // Law of Ukraine / Pravo Ukraini. 2018. № 1.

53. Мартинюк Р. С. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік // Право України. 2021. № 3. С. 256–269. URL: <https://eprints.ua.edu/id/eprint/8564/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A0.%202020.pdf>

54. Михайлова О. О. Президент як важливий інститут державного управління. 2021. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2035>

55. Мішина Н. В. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження. 2017. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/87ffd223-0ae7-42ca-a0a5-f0380fee02fe/content>

56. Мовчан У. І. Розподілене правління в пострадянських напівпрезидентських системах : дис. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. URL: https://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/movchan_disser.pdf

57. Москалюк М. Моделі президентського правління: світова практика та українські реалії. 2018. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/4226>

58. Москалюк М. Ф. Інститут президентства в сучасних політичних системах: конституційно-правові, статусно-рольові та владно-функціональні характеристики // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. № 5. С. 72–84. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21RE

[F=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pvntsh_2018_5_7](#)

59. Москалюк М. Ф. Президентство в Україні: проблеми інституційного становлення, розвитку та функціонування // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2017. № 5-6. С. 79–89.

60. Наливайко Л. Р. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану: проблеми забезпечення ефективності функціонування // ISBN 978-966-397-501-6. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2025. С. 288. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi82/0062336.pdf#page=288>

61. Овчар І. Інститут президента в умовах воєнного стану // Політичні дослідження / Political Studies. 2023. № 1 (5). С. 108–122. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/280393>

62. Огребчук П. М. Інституційна структура легітимності президентської влади в Україні : магістерська робота. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27280>

63. Олійник В. С. Особливості змішаної республіканської форми державного правління в Україні // ББК 83. 2020. С. 787.

64. Олійник В. С., Олійник В. В. Республіканська форма державного правління: особливості її змішаної форми в Україні. 2018. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/53d26d00-8682-439e-8813-6549bda65780>

65. Остапенко О. Г., Сергієнко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25176>

66. Пахолок В. М. Трансформація інституту президентства у системі органів державної влади України // Публічне управління в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку. 2024. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26829/3/498c572d-c229-48d4-b090-f02ea2824af1-215-216.pdf>

67. Паска О. В. Впливовість інституту президенства як критерій класифікації президентських та змішаних форм правління // Демократичне врядування. 2016. № 16-17.

68. Погорелова З. О. Нормотворчі повноваження Президента України: поняття і правова природа. 2022. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/63665cd7-63ec-4c97-80d4-6c49d97343f4>

69. Помаза-Пономаренко А. Л., Крюков О. І. Теорія та історія державного управління. 2016. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/3125>

70. Приходько С. М., Макарець С. В. Інститут президенства в країнах центральної та східної Європи // Hileya: Scientific Bulletin / Gileya. 2020. № 156. URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A7%3A21212631/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A144513511&crl=c&link_origin=scholar.google.com

71. Процюк І. В. Парламентсько-президентська республіка: ознаки та особливості // Форум права. 2015. № 3. С. 185–193.

72. Процюк І. В. Роль і місце органів законодавчої влади у президентській республіці. URL: http://lsej.org.ua/4_2015/7.pdf

73. Pukhkal O. Олександр Пухкал // 30 років незалежності України: досягнення, виклики, перспективи: матеріали міжнар. наук. практ. конф. (Київ, 10 верес. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої, В. А. Гошовської. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. 335 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Sivak/publication/356128036_Innovacijni_instrumenti_zabezpecenna_stalogo_rozvitku_Ukraini/links/618cba593068c54fa5cd940d/Innovacijni-instrumenti-zabezpecenna-stalogo-rozvitku-Ukraini.pdf#page=33

74. Радченко О. М. Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи. 2023. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/3178>

75. Рожок Р. Модель вищої влади України з використанням електронної демократії. 2019. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5aeced83-5f37-4a28-a22a-2ab209094daa/content>

76. Савайда О. І., Черевко В. В. Правові засади інституту глави держави в українському державотворенні // Державотворення та правотворення в контексті. 2021. С. 140. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4205/1/03_12_2021.pdf#page=140

77. Семке Н. М., Доля І. М. ББК 36.3 (2 ук) К69. Рецензенти: Маргулов А. Х. – доктор історичних наук, доц., професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровський державний університет внутрішніх. 2016. URL: <https://web.kpi.kharkov.ua/sp/wp-content/uploads/sites/95/2015/09/POLITOLOGIYA-KL-2016-RED-Doli-I.-N..pdf>

78. Семке Н. М., Доля І. М. Політологія. 2017. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/bd20d3c1-a7bb-4347-899c-c57e84d6d659/content>

79. Скіць С. В. Інститут президентства: проблема лідерства // Аспекти публічного управління. 2016. № 35-36. С. 5–15.

80. Сладков О. О. Інститут президентства у системі влади за різних форм державного правління // Теорія і практика сучасної науки та освіти (частина II): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 20-21 травня 2021 року. Львів : Львівський науковий форум, 2021. 127 с. С. 117. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2021/20-21.05.2021/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202.pdf#page=118>

81. Ставцев О. С. Еволюція інституту президентства в Україні // Організаційний комітет. 2016. С. 568. URL: <http://donnuet.edu.ua/uploads/files/konf/2016/siaup.pdf#page=568>

82. Степаненко С. В. Конституційно-правовий зміст інституту президента України в системі державної влади // Теорія та практика державного управління. 2018. № 4. С. 28–34.

83. Стефанчишен Р. В. Роль Президента України під час дії правового режиму воєнного стану // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2024. С. 45. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc70/70_2024.pdf#page=45

84. Стоянович Д. Д. Організаційний механізм публічного управління в умовах надзвичайних обставин у сучасній Україні // Публічне урядування. 2022. № 4 (32). С. 66–72. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/2524>

85. Сухонос В. В. Глава держави і інститути громадянського суспільства: проблеми взаємодії // Юридична думка. 2018. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/65c231dc-7aea-4caa-bcde-72a8bee742ea>

86. Тараненко М. М., Бедрата А. В. Деякі особливості повноважень глави держави: порівняльно-правовий аспект. 2019. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/75da0728-8d51-426d-84f4-efad27731644>

87. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

88. Ткач О. І. Інститут президентства як суб'єкт концептуальної влади в демократичних політичних системах // Софія. 2019. С. 71.

89. Трещов М. М. Обґрунтування моделі вищої влади в сучасній Україні // Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України. 2022. С. 299. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053530.pdf#page=299>

90. Федоренко Я. А. Особливості формування інституту президентства в США // Правовий дискурс. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22937/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%B8%D1>

[%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%2012.10.22.%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf#page=31](#)

91. Чепульченко Т. О., Левіцька Н. О. Перспективи розвитку інституту президенства в Україні. 2020. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/2/5.pdf>

92. Цехмістер Є. В., Юрах В. М. Особливості функціонування виборчої системи України в умовах воєнного стану // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. № 4.86. С. 173–178. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320945>

93. Чудик Н. О. Вертикаль влади в умовах воєнного стану // Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2022. С. 156–160.

94. Шкуро А. Генезис інституту президентства в Україні: специфічні особливості на етапі становлення // Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2024. № 14. С. 399–411. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/601>

95. Шкуро А. С. Правові аспекти повноважень Президента України в умовах воєнного стану // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. С. 247. URL: http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/48_2024/48_2024.pdf#page=247

96. Шкуро А. Теоретичні аспекти трактування інституту президентства в Україні // Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2024. № 49. С. 202–208. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/25>

97. Юр'єв А. М. Інститут президентства України в системі органів державної влади. 2024. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/19652>

98. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>